MIRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA II
BROJ 46

Adresa uredništva i administracije:
Francuska 7 — Telefon: 28-098

BEOGRAD, UTORAK, 15 NOVEMAR 1949

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM

PRIMERAK 3 DINARA

Univerzitetska biblioteka
"Svetozar Marković"
Beograd, reh 349

AGENTURA INFORMBIROA U KONGRESU PRISTALICA MIRA

Čedomir MINDEROVIĆ

Nemiroljubiva, neprijateljska delatnost Informbiroa protiv naše zemlje, odnosno borba Informbiroa protiv uspostavljanja ravnopravnosti naroda, ravnopravnosti socijalističkih naroda pre svega, našla je drastičan izraz i u odnosu na Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira. Nemoć Informbiroa da pitanje ravnopravnosti naroda, a posebno pitanje ravnopravnosti socijalističkih naroda, na neki, na bilo koji, na svaki način ukloni iz svesti miliona trudbenika celog sveta i uopšte iz svetskog javnog mišljenja kako bi, posle jedne takve »reparature«, u socijalističkom, odnosno demokratskom taboru, organizovanom na svoj hegemonistički način, pre svega obračunao sa Komunističkom partijom i slobodnom, socijalističkom izgradnjom Jugoslavije, sve vidnija, u odnosu na Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira izbila je na videlo u upravo nakaznim oblicima. Revizionistička, duboko kontrarevolucionarna težnja Vlade SSSR, odnosno sadašnjeg rukovodstva SKP(b) da zabašure, da skinu s dnevnog reda pitanje odnosa između socijalističkih država ili, drugim rečima, da u svojoj hegemonističkoj politici steknu i stvore bezuslovnu podršku demokratskog javnog mišljenja u svetu, strah od diskusije po tom pitanju, toliko očigledan i toliko, po svojoj suštini i po svojim simptomima i manifestacijama tud marksističkom, komunističkom moralu, i u odnosu na Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira otkrio je još jednom ljude Informbiroa, uz sve ostalo u njihovoj beznadnoj, reakcionarnoj suštini, kao vulgarne političke diletante bez osnovnih osobina iskrenih, pravih boraca za demokratiju i mir.

Tako je pretstavnicima naše zemlje, pretstavnicima socijalističke Jugoslavije, onemogućila agentura Informbiroa u Birou i u Svetskom komitetu pristalica mira da učestvuje na zasedanju Komiteta, održanom 28—30 oktobra u Rimu, iako je baš u političkim kulisama i dekoracijama tog zasedanja trebalo izvršiti, a i izvršeno je, saglašavanje Komiteta sa rezolucijom Biroa od 18 oktobra, kojom se Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira, odnosno naša vlada, proglašuju ratnohuškačkim. Prilično je karakteristično da baš u vreme tih manevara agenture Informbiroa u Svetskom kongresu pristalica mira pada i manevrisanje trupa informbiroovskih vlada oko naše zemlje kao i, baš u toku uglavnom tajnih sednica u Rimu, sedmočasovna pucnjava u Mađarskoj prema našoj granici. Ali ti manevri u Rimu i kod Donjeg Miholjca, takvi manevri, spadaju u informbiroovsku strategiju. Mogla bi se isto tako navesti, za ilustraciju zločinačke hipokrizije Informbiroa, činjenica da baš u to vreme pada i Zaharijadesova predaja grčkih ustanika masakriranju od strane trupa monarho-fašističke grčke vlade, dok, istovremeno, informbiroovski likvidatori grčke narodne revolucije za to svoje kontrarevolucionarno delo optužuju — našu zemlju. Ali takvih činjenica, takvih strahotnih poudarnosti u mračnom informbiroovskom svetu toliko je mnogo, da ih ovim povodom nije moguće navoditi u većem broju. Nesumnjivo je, sem toga, da se, ako se dobro poznaju metodi i manevri informbiroovske strategije može lako zaključiti da će takvih zlokobnih koincidencija biti i u buduće.

Strah od diskusije po pitanju odnosa socijalističkih država karakteristično je znak idejne i moralne slabosti svih informbiroovskih agentura. Ali to nije jedina njihova karakteristika. Druga, iako ne poslednja, jesu brutalno, vulgarno, diletantsko režiranje svih obreda na kojima treba prvosvešteniči Informbiroa da žrtvuju socijalističku Jugoslaviju.

Tako na primer, na rimskom zasedanju Komiteta, koji broji 140 članova, učestvuje, prema Lafitovom izveštaju sa prethodne zatvorene sednice, ukupno 81 delegat — jedva nešto više od polovine! Mesto pretstavnika 72 zemlje, koliko ih je učestvovalo na Svetskom kongresu održanom aprila u Parizu, od kojih je svaka dala nekoliko članova Komiteta, na rimskom zasedanju učestvuju samo pretstavnici 38 zemalja — jedva nešto više od polovine!

Ovo su gole brojke, ali i takve — dovoljno rečite. Činjenica da su i ti prisutni pretstavnici, odnosno članovi Komiteta, došli u Rim snabdeveni isključivo ličnim pozivnicama, o kojima je gospodin Neni, prilično blagovremeno, svojim pismom od 6 oktobra o. g. izvestio Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira, čini te brojke još rečitijim. Ta činjenica nedvosmisleno razgolićuje onoga ko je i kriterijum po kome je odabirao učesnike.

Ta činjenica, kao i prethodne, broj pozvanih članova, neumitno osvetljavaju neprijateljska, zlonamerna, zastrašena lica informbiroovske agenture u Kongresu pristalica mira — lica koja se kriju pred svojim i našim narodima bednom režijom birokratskih mera i veštačkom maglom sasvim providnih administrativnih smicalica. Od prve sednice Biroa po haranger-ski postavljenom Lafitovom pitanju »O situaciji u Jugoslaviji«, sve do zasedanja aranžiranog u Rimu, taj agenturi je osnovni problem: pred licem pretstavnika socijalističke Jugoslavije sakriti glavu u pesak, onemogućiti im, po svaku cenu onemogućiti im da u bilo kojem forumu Kongresa mira dođu do reči. Znak nesumnjive moralne slabosti, taj strah je potpuno dezorijentisao agenturu Informbiroa zaduženu da radi u Kongresu pristalica mira, tako da je izgubila iz vida i manifest Aprilskog kongresa, i najosnovnije demokratske principe te organizacije koju su za borbu protiv imperijalističke agresije stvorili milioni radnih ljudi, stavljajući Birou u zadatak, pored ostalog, da ujedinjuje sve napredne snage — a ne da ih razjedinjuje, odnosno potčinjava takvoj tvorevini kao što je Informbiro.

Od početka te kampanje za isključenje Nacionalnog komiteta Jugoslavije za odbranu mira iz Svetskog kongresa, informbiroovski strah od diskusije o ravnopravnosti naroda, odnosno o odnosima između socijalističkih država izražavao se u paničnim, besmislenim merama sračunatim na totalnu izolaciju naših delegata i našeg komiteta.

Informbiroovska agentura, kao što je to uobičajeno u Informbirou, upotrebila je svakovrsna sredstva da optužuje, da obrazlaže, da zaključuje, ali istovremeno i da našim delegatima onemogući, pred tim forumima u kojima je tako grozničavo dejstvovala u toku oktobra, makakvu intervenciju. A na memorandume našeg Komiteta, upućene Birou u Svetskom komitetu, na argumente iznete u tim memorandumima sve do danas, davno posle »svršenog čina«, nije odgovorila. Nije — jer činjenice nemilosrdno brišu bolesne snove i perspektive svih informbiroovskih agentura, pa i one u Svetskom kongresu pristalica mira.

Sam tok zasedanja izgleda ovako: 27 oktobra — zatvorena sednica Izvršnog odbora. Istog dana i konferencija za štampu, uključujući, razume se, i imperijalističku.

Socijalističkoj štampi Jugoslavije, razume se, onemogućava se učešće. 28 oktobra javno otvaranje zasedanja. Istoga dana — prva, tajna sednica. 29 oktobra još dve sednice, takođe sa isključenjem javnosti, tajne. 30 oktobra poslednja, javna, sednica, u pozorištu »Adriano«.

Na taj način, uz isključenje javnosti, uz onemogućenje pretstavnicima Jugoslavije — članovima Svetskog komiteta, da učestvuju na zasedanju, članovi Komiteta sakupljeni u Rimu optužili su i — osudili Jugoslaviju, odnosno Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira.

Na taj način je na kraju nepunih mesec dana informbiroovskih manevara kroz Svetski kongres pristalica mira Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira, koji pretstavlja milionske masovne organizacije Narodnog fronta, Saveza sindikata, Narodne omladine, Antifašističkog fronta žena i drugih organizacija socijalističke Jugoslavije, »isključen« iz tabora pristalica mira. Istovremeno, isključeni su iz Svetskog komiteta pristalica mira pretstavnici socijalističke Jugoslavije a njihova mesta u Komitetu ponuđena izdajnicima i plaćenicima. Pri tome se, pored ostalog, pokušala, sasvim nevešto, da zabašuri i ta okolnost, da su pretstavnike socijalističke, Titove Jugoslavije u Svetski komitet pristalica mira jednoglasno izabrali 1958 delegata — učesnika Svetskog kongresa u Parizu, koji su pretstavljali nekoliko stotina miliona ljudi iz 72 države. Prvosveštenici rimskog obreda nisu se snebivali da objavljuju konstatacije o jednodušnosti svetskog javnog mišljenja u osudi »ratnohuškačke« politike naše vlade, kao i našeg Komiteta pristalica mira u isto vreme dok su, navodimo samo dva primera, u Engleskoj i Francuskoj, u organizacijama pristalica mira, uprkos svim brižljivim protivmerama Informbiroa započete, sa strane ljudi kojima je istina osnovni preduslov svake stvarne borbe za mir, demokratiju i napredak čovečanstva, diskusije o štetnosti agresivne i klevetničke politike Informbiroa protiv jedne male, nezavisne, socijalističke zemlje — protiv Jugoslavije.

Bolesna snoviđenja informbiroovskih prvosveštenika o »jednodušnosti« svetskog javnog mišljenja u osudi »ratnohuškačke« politike naše vlade, odnosno naših naroda — ne mogu se ni na koji informbiroovski način nametnuti naprednim snagama čovečanstva, niti pretstaviti kao stvarnost. Ni danas, a sve manje u budućnosti. Narodi traže slobodu i ravnopravnost. I veliki i mali. I socijalistički i nesocijalistički, na putu u socijalizam. A to pitanje sve imperativnije zahteva svoje rešenje, to pitanje sve svesnije i sve kategoričnije postavljaju milionske mase svih zemalja — jer od pravilnog postavljanja i rešenja tog pitanja zavisi mogućnost da čovečanstvo uspešno savlada organizatore novih ratnih pustoši i da potpuno razvije sve svoje stvaralačke snage.

Stvaralačke snage naših naroda poznate su i agenturama Informbiroa. Posle dosadašnjih iskustava sa Informbiroom, jednom od najjačih revizionističkih, kontrarevolucionarnih organizacija u istoriji marksističkog radničkog pokreta, jasno je da treba očekivati nove napade na našu Partiju, na naše narode, na izgradnju socijalizma u našoj zemlji — od propagande do diskriminacije i diverzije. Blickrig — nije uspeo, a rat nerava, ustvari, ruinira i degeneriše nerve onima na komandnom mostu Informbiroa, dok stvaralačke snage naše Partije i naših naroda koji se bore za pobedu principa ravnopravnosti ljudi i naroda u svetu — rastu. Naša Partija i naši narodi nikad neće ispustiti iz ruku ponosnu, pobedonosnu zastavu internacionalizma, ravnopravnosti socijalističkih država i jedinstva svih naprednih snaga čovečanstva. Kuda će, kuda će sablasni brod čiji topovi već više od godinu i po dana tako konstatno podbacuju, sablasni brod u čijoj se prefarbanoj trupini danas već na prvi pogled može prepoznati beznadežna revizionistička, kontrarevolucionarna korablja što polako ali čvrstim kursem plovi — u brodolom, gde su se već mnoge takve korablje smirile, i one sa najružičastijim zastavama!

Mala socijalistička Jugoslavija, svojom revolucijom i svojom izgradnjom, milioni naših trudbenika svojom stvaralačkom snagom i svojim delom, svojom današnjicom i svojom budućnošću, neraskidivo su sjedinjeni sa pobedonosnom borbom naprednih snaga čovečanstva za pravedan i trajan mir, u koju se ni na koji način ne može uključiti nejednakost naroda.

Nacionalni komitet Jugoslavije za odbranu mira, za pobedu tih plemenitih težnji nastavlja rad na ostvarivanju svojih odgovornih zadataka, uveren da će jedinstvo svih naprednih snaga onemogućiti sve planove i mere imperijalističkih potpaljivača novih ratova.

Prezidijum Narodne skupštine FNRJ odlikovao je zaslužne radnike na kulturno-umetničkom polju

Prezidijum Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije na predlog Pretsednika vlade FNRJ odlikovao je za zasluge učinjene našim narodima na kulturno-umetničkom polju Ordenom rada prvog reda: **Dobricu Milutinovića, Radomira Plaovića, Božidara Nikolića, Oskara Danona, Velibora Gligorića, Krešimira Baranovića, Stevana Hristića, dr Huga Klajna i Ljubišu Jovanovića.**

Ordenom rada drugog reda: **Milana Đokovića, Mariju Pavelić-Taborsku, Žarka Cvejića, Aleksandra Marinkovića, Dragutina Petrovića, Braslava Borozana, Predraga Miloševića, Vladetu Popovića, Nikolu Cvejića, Pavla Holodkova, Aleksandra Zlatkovića, Frana Novakovića, Teodoru Arsenović, Marka Marinkovića, Vojislava Jovanovića, Zorku Zlatković, Zdenku Zikovu, Anitu Meze, Milicu Babić-Jovanović, Matu Miloševića, Nadu Riznić, Aleksandra Tucakovića, Daru Milošević, Stanoja Jankovića, Lazara Jovanovića, Melaniju Bugarinović, Nadu Šterle i Jovana Geca.**

Ordenom rada trećeg reda: **Jovana Mokranjca, Božidara Mitrovića, Josifa Nemečeka, Evgeniju Pinterović, Branislava Pivničkog, Spiru Subotića, Milorada Dušanovića, Božidara Mandića, Rut Parlić, Aleksandra Dobrohotova i Zagorodnjuka.**

Medaljom rada: **Jelenu Nikolić, Burzu Petra Molkuca, Josipa Medveda, Miroslava Čangalovića, Mateju Modića, Todora Daskalovića i Draginju Pinu.** (Tanjug)

SVA POZORIŠTA SRBIJE SVEČANO SU OBELEŽILA OSAMDESETOGODIŠNJICU NARODNOG POZORIŠTA U BEOGRADU

Povodom proslave osamdesetogodišnjice Narodnog pozorišta u Beogradu, održane su 12 novembra u svima pozorištima NR Srbije premijere domaćih dramskih dela. Vojvođansko narodno pozorište dalo je tom prilikom premijeru Nušićeve »Ožalošćene porodice«, Oblasno narodno pozorište u Prištini »Podvalu« od M. Glišića, Oblasno narodno pozorište u Titovom Užicu Nušićevog »Narodnog poslanika«, Hrvatsko kazalište u Subotici prikazalo je »Plakira«, Mađarsko pozorište dalo je Nušićevu »Gospođu Ministarku«, Oblasno narodno pozorište u Zaječaru »Izbiračicu« od Koste Trifkovića, Oblasno narodno pozorište u Kragujevcu dalo je »Pokondirenu tikvu« od Sterije, Beogradsko dramsko pozorište »Vatru i pepeo« od Mire Pucove itd. Toga dana priređeni su u svim pozorištima svečani sastanci na kojima je govoreno o razvoju pozorišta, kao i o značaju pozorišne umetnosti u prosvećivanju i kulturnom podizanju naroda. Na mnogim narodnim univerzitetima, u prvom redu u gradovima gde postoje profesionalna pozorišta, održana su predavanja o pozorištu. U većini pozorišta organizovane su povodom ove proslave male izložbe na kojima je prikazan razvoj pojedinih pozorišta.

Tako su se sva pozorišta na teritoriji NR Srbije pridružila proslavi osamdesetogodišnjice Narodnog pozorišta u Beogradu, beležeći ovu godišnjicu kao značajan datum u istoriji srpske pozorišne kulture.

ĆORSOKAK INFORMBIROOVSKE KAMPANJE

Ivan KARAIVANOV

Već sedamnaest meseci vodi se, po svome idejno-političkom i moralnom nivou, nečuvena borba protiv KPJ i njenog rukovodstva, organizovana od nekih rukovodilaca SKP(b) i podržavana od strane svih kominformovskih partija. Partije Kominforma na čelu sa SKP(b), pozivaju otvoreno i drsko na obaranje rukovodstva KPJ, na obaranje rukovodstva Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Rukovodstvo KPJ, jedino između svih rukovodstava komunističkih partija, u danima hitlerovskog rata pozvalo je na poziv Staljina u borbu da se pomogne sovjetskim narodima ne samo partiju, već i sve narode Jugoslavije, i koristeći se iskustvom Velikog oktobra stvorilo je svoju narodnu revoluciju.

Rukovodioci KPJ zadivili su svet svojim herojstvom, oni su pokazali revolucionarnu proniclјivost onda, kada skoro sve ostale partije, izuzimajući SKP(b) nisu mogle čak pravilno ni da se orijentišu u događajima u početku Drugog svetskog rata. Oni su tek pri kraju rata dobili neku pomoć od strane Crvene armije i uzeli su vlast u ruke u svojoj zemlji, a nisu je dobile kao druge partije iz ruku Crvene armije. Tu vlast su oni držali i sada je drže bez neposredne pomoći Crvene armije, kao što je to bio slučaj u svim zemljama narodne demokratije, oni je drže svojim sopstvenim snagama. Ne samo svojim sopstvenim snagama i bez ičije pomoći, već i uprkos čudovišnih teškoća od strane svih kominformovaca, uprkos ekonomske blokade, štetočinstava i diverzija, uprkos banditskih metoda borbe informbiroovske diplomatije, uprkos pograničnih incidenata i otkazivanja ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, oni izgrađuju i izgradiće socijalizam u svojoj zemlji. Zbog čega je onda potrebno oboriti to rukovodstvo, zbog čega je potrebno boriti se protiv KPJ i protiv naroda Jugoslavije? Možda zbog toga, što su se borili i što su, po cenu prolivene krvi milion i sedamsto hiljada svojih najboljih sinova, platili za pomoć Sovjetskom Savezu i za slobodu svoje otadžbine? Da li je to zbog toga? Doista nije, uzrok je dublji i komplikovaniji, i o njemu je skoro sramota i govoriti. Nije reč o zaštiti čistote marksizma-lenjinizma, o zaštiti idejnih principa revolucionarnog učenja Marksa i Lenjina, nije reč o izdaji ideala socijalizma, o prelazu u imperijalistički tabor, o povratku kapitalizma u Jugoslaviji.

Suština te kontrarevolucionarne kampanje, koju su podigli rukovodioci SKP(b) protiv rukovodstva KPJ, protiv same partije, protiv naroda Jugoslavije, jeste ta, što se to rukovodstvo, zbivši čvrsto oko sebe celu partiju i narode Jugoslavije diglo u borbu protiv neravnopravnih ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa, koje su rukovodioci SKP(b) uspostavili ne samo u Jugoslaviji, već i u drugim zemljama narodne demokratije.

Nekada ze Zevs razljutio na Prometeja zbog glupe smelosti što je ukrao nebesku vatru i naučio ljude da se njom koriste. On ga je raspeo na Kavkaskim grebenima i Zevsov orao je svakodnevno kljucao Prometejeva pluća. Drugi Zevs se sada razljutio na grupu herojskih ljudi, koji su rukovodili revolucionarnom borbom KPJ i narodima Jugoslavije za vreme narodnooslobodilačke borbe i koji rukovode i danas izgradnjom socijalizma u Jugoslaviji i raspeo ih je na steni jedne kampanje, koja pretstavlja unikum u istoriji progresivnog čovečanstva.

Po Prometejevoj legendi Titan je odgovorio srditome Zevsu, da je on stradao i da će stradati, ali da će stvoriti takve herojske ljude kao što je i on, koji mu se neće podređivati niti će mu se klanjati. Po istinitoj herojskoj legendi, koja se odigrava u današnjici, Tito, koga je već istorija priznala legendarnim herojem, takođe gordo odgovara organizatorima prijave kampanje, da će se on boriti za najuzvišenije ciljeve, za takve ciljeve, za koje su kako on, tako i partija kojom rukovodi i narodi Jugoslavije, spremni da žrtvuju i živote, ali neće otstupiti od borbe.

Baš ta smelost male grupe ljudi, koji rukovode jednom malom partijom da se bore protiv neravnopravnih odnosa među socijalističkim zemljama dovode neke rukovodioce SKP(b) i njihove satelite da polude od besa. Zato što takve neravnopravne odnose između Sovjetskog Saveza i drugih zemalja narodne demokratije neki rukovodioci SKP(b) smatraju apsolutno neophodnim za budući opstanak socijalizma u svetu. Očigledno je da su oni, revidirajući učenje Lenjina o ravnopravnim odnosima među socijalističkim zemljama rešili po svaku cenu da neravnopravne odnose, u kojima se odražavaju ostaci kapitalističke ekonomike, pretstave i pretstavljače ih i u budućnosti kao ravnopravne, i takvim odnosima guraju u dalji razvitak socijalističko društvo. Oni ne mogu a da ne shvate, da na takvim odnosima današnje socijalističko društvo ne može da se razvije u komunizam. Eto, zbog čega se tako uporno bore narodi Jugoslavije pod rukovodstvom svoje partije za ravnopravne ekonomske, političke i kulturne odnose — iz tog razloga, oni ne žele da se vrate natrag u kapitalizam, oni žele da idu napred u komunizam. Oni hoće da ostanu verni principima marksizma-lenjinizma, verni zavetima i uspomeni svojih sinova, koji su položili svoje živote u borbi. Zato su njihovi rukovodioci pokrenuli i ranije to najvažnije pitanje izgradnje socijalizma. Oni su videli dokle može da ih dovede odugovlačenje rešenja toga pitanja i zato su hteli da ga reše ranije. Ali niko im nije obraćao pažnju, niko od onih, od kojih je zavisilo da se to pitanje na vreme reši. Vidi se da je za ove bilo najzgodnije da neravnopravne odnose među socijalističkim zemljama pretstavljaju isto onako, kao što imperijalisti pretstavljaju svoje nezajažljive interese, uvek pod maskom »nekoristoljubive pomoći«.

Borba rukovodilaca KPJ protiv te pogodne maske, koja prikriva velom neravnopravne odnose među socijalističkim zemljama, njihova težnja da pomognu da svi uvide stvarni karakter tih odnosa i uvidevši ga, da počnu borbu za njihovo pretvaranje u prave ravnopravne, prave socijalističke odnose... eto, to je dovelo do ludila rukovodioce informbirovske kampanje. Oni nisu očekivali takvu borbu od ovakve male partije. Od KPJ i drugih partija oni su očekivali samo podređivanje, samo primanje bez rezerve podršku autoritativnog mišljenja rukovodilaca SKP(b), po svim pitanjima teorije i taktike kompartije u periodu izgradnje socijalizma ne samo u jednoj zemlji, već i tada, kada ima i drugih zemalja koje grade socijalizam. Po mišljenju rukovodilaca SKP(b), samo tako se treba odnositi prema partiji, koja igra rukovodeću ulogu u delu izgradnje socijalizma. A oni su mislili i misle da bez takve partije nije moguća nikakva izgradnja socijalizma.

Takvo mišljenje nema ničeg zajedničkog sa lenjinizmom i postojanje takvog mišljenja takođe govori o neravnopravnim odnosima između partije, koja igra »rukovodeću« ulogu i ostalih komunističkih partija. Ali mišljenje da »rukovodeća« partija ima pravo da rešava sudbinu druge ili drugih zemalja, ima pravo da im sudi, da im nameće nemarksističke principe, da vodi protiv njih razne kontrarevolucionarne kampanje, da se odnosi prema njima onako kako se odnose imperijalisti prema kolonijalnim narodima, — to ne samo da nema ničeg zajedničkog sa marksizmom-lenjinizmom, to govori o postojanju kapitalističkih ostataka u ideologiji partije, koja pretenduje da ima pravo da igra rukovodeću ulogu, ostataka koji će uticati negativno na razvitak socijalizma, i koji će ga gurati ka izrodavanju, ka kapitalizmu.

Borba KPJ protiv neravnopravnih odnosa među komunističkim partijama ima, kako je očigledno, istoriski značaj, ona je progresivna, ona je revolucionarna, a informbiroovska kampanja ima reakcionaran, kontrarevolucionaran karakter.

Da su ciljevi borbe informbiroovske kampanje gadni, prljavi, jasno je i iz toga, kakvim se prljavim sredstvima i kakvim nedostojnim metoda ona služi. Informbiroovska kampanja prešla je kroz sve etape, iskoristila je sve metode borbe, koju su vodili interventi i kontrarevolucionari u prvim godinama posle Oktobarske revolucije protiv Sovjetskog Saveza. U idejno-političkom i moralnom pogledu ona se srozava i niže od te kampanje. U licu informbiroovskih mudraca svetska reakcija je našla danas dobre učitelje, koji je uče kako treba da se bori protiv ljudi, koji su se usudili čak i uprkos neverovatnih teškoća da grade socijalizam.

SKP(b) u najteže vreme izgradnje socijalizma nije se nalazila u tako teškoj situaciji, u koju je dovedena danas KPJ i to od partije, koja pretenduje na »rukovodeću« ulogu.

U borbi protiv KPJ neki rukovodioci SKP(b) prevazišli su sami sebe. Ne znam da li je moguće, ne samo u istoriji radničkog pokreta, već i u istoriji čovečanstva, naći tako besprincipijelnu borbu, po svojoj niskosti, podlosti i neprijateljstvu, ispunjenu takvom tragikom i štetnu do takvog stepena, pa čak i ubitačnu za progres svetske istorije. Ta kampanja

(Nastavak na drugoj strani)

STARI MAJSTORI SCENE

(Radovi Uroša Predića)

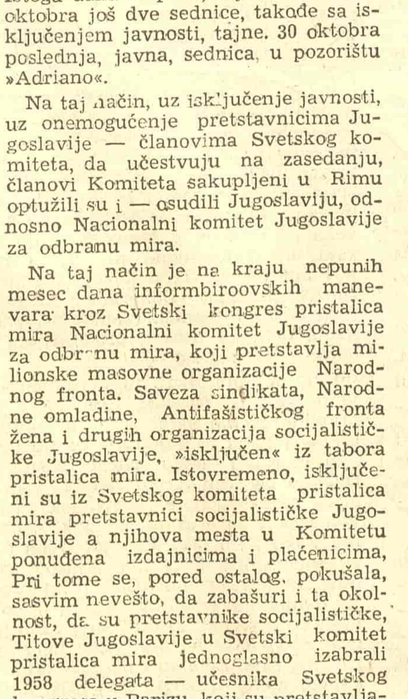

Ilija Stanojević

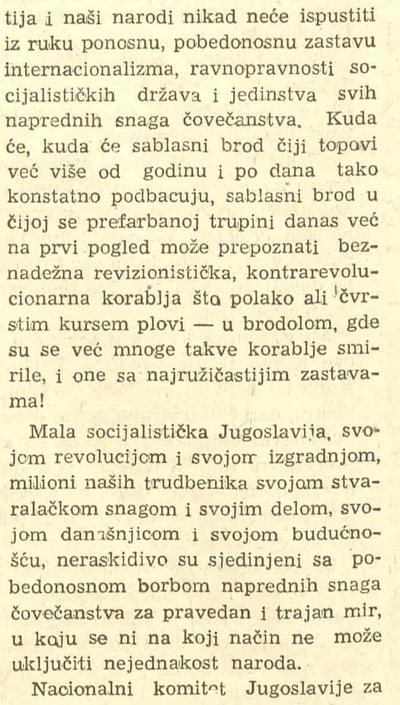

Mihajlo Isajlović

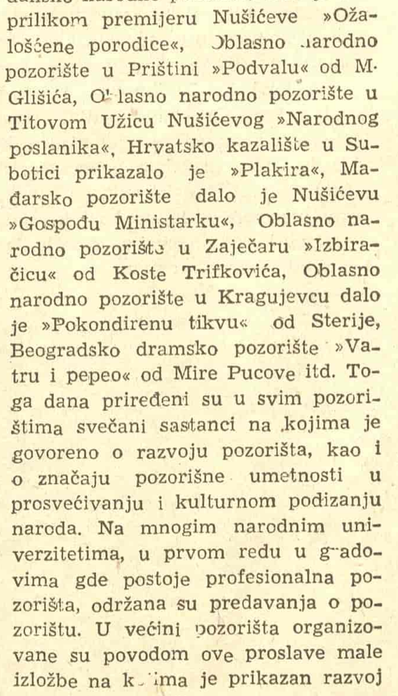

Pera Dobrinović u ulozi Kir Janje

ĆORSOKAK INFORMBIROOVSKE KAMPANJE

(Nastavak sa prve strane)

je pokazala ne samo revizionizam, koji se pojavio u teoriji i praksi marksizma-lenjinizma u SKP(b), ona je pokazala i masu drugih negativnih strana u životu prve socijalističke države u svetu, sem neravnopravnih odnosa prema drugim socijalističkim državama, koje su nikle posle Drugog svetskog rata.

Ciljevi te kampanje nedostojni jedne socijalističke države, njena besprincipijelnost, nečuvena prljava sredstva i metodi borbe u njoj, sve ju je to dovelo, na kraju krajeva, u bezizlaznu situaciju. Pa šta se desilo? Očekivani rezultat ipak nije postignut. A bilo je vreme, to je bilo u početku kampanje, kada su svi njeni organizatori vodili neku nazovi marksističku kritiku — tada su sami organizatori očekivali i bili puni samopouzdanja, da će pobeda biti laka, da je ona blizu. U tu blisku pobedu, veoma blisku, verovali su ne samo informbiroovci iz drugih partija, u nju su bili uvereni i neprijatelji komunističkog pokreta i trljali su ruke od zadovoljstva. Sva ta uverenost bazirala se na potpunom nepoznavanju snage KPJ i njenog rukovodstva, na nepoznavanju moralne snage jugoslovenskih naroda, na otsustvu ikakve pretstave o iskovanom moralno-političkom jedinstvu jugoslovenskih naroda pod rukovodstvom KPJ na čelu sa Titom.

Najčudovišnije u celoj toj kampanji do danas — to je da je u borbi protiv rukovodstva KPJ bio izmišljen i organizovan čak i Budimpeštanski proces, pomoću koga je sovjetska diplomatija dala lekciju diplomatima svih zemalja narodne demokratije kako je moguće prekidati razne ugovore sa Jugoslavijom, pa čak i takve, koji su bili potpisani za obezbeđenje mira na rok od 20 godina. Najčudnovatije u ovom procesu je to, da se za špijunažu optužuje ne samo grupa ljudi, rukovodstvo KPJ, već se optužuje skoro cela partija, optužuju se za špijunažu u korist Hitlera svi narodi Jugoslavije ,čija se istoriska zasluga i sastoji u tome da su vodili borbu na život i smrt protiv Hitlera. Budimpeštanska lakrdija ponoviće se i u Sofiji, gde će se veliki majstori provokacija, sofiski informbiroovci postarati da nadmaše svoje kolege, na veliku radost svojih naredbodavaca.

Ali ni sofiska kao ni budimpeštanska lakrdija neće doneti koristi, neće dovesti ni milimetar bliže željenom cilju, obaranju rukovodstva KPJ.

Sve što su do danas informbiroovski mudraci i njihovi zapovednici učinili za postizanje tog cilja nije donelo pozitivnih rezultata. Čak i čudovišni procesi, koji su na drugom mestu stvorili masovnu psihozu panike, koji su pokorili tuđe volje ili ih doveli u podređeni položaj od volje pojedinih ličnosti ili grupe ljudi, u Jugoslaviji su se pokazali uzaludni. Sve klevete, sve izmišljotine, sve čudovišne laži, svi procesi, svi pogranični incidenti, ekonomska blokada, otkazivanje svih ugovora, sva zastrašivanja, sve klevetničke optužbe da Jugoslavija ne gradi socijalizam, da je ona prešla u imperijalistički tabor — sve to ne samo što nije potkopalo autoritet rukovodstva, koje je optuženo za sve smrtne grehe, već obratno, zbilo je još čvršće narod i partiju oko rukovodstva, i podiglo ga je kao granitni greben, o koji će se razbiti informbiroovska kampanja.

Istina o uspešnoj izgradnji socijalizma krči sebi put među trudbeničkim masama van Jugoslavije, i one sve više i više uviđaju na čijoj je strani pravda. Baš u vezi s tim, informbiroovski mudraci su došli do nove besmislice — »imperijalisti su se saglasili s tim, da Tito ostane komunist-nacionalist i da gradi socijalizam«. U toj gluposti, koju šire štampa i radio u informbiroovskim zemljama, nailazimo stalno na takva priznanja, da se u Jugoslaviji gradi socijalizam. To priznanje se odražava i u rečima Červenkova, da je i »Hitler gradio u Nemačkoj«, koje je rekao da bi omalovažio izgradnju socijalizma u Jugoslaviji.

Na osnovu svega ovog jasno je, da su informbiroovci izgubili glavu. Nema stvari koju oni ne bi mogli izmisliti — i najgluplje, najneverovatnije stvari. Ostalo je još da se očekuje sada, kao što je nedavno ironično rekao Tito, da se izmisli i takva glupost, da je Tito sam obavestio Hitlera da pošalje na Drvar svoje gestapovce, da bi uništili štab Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Sada majstori izmišljotina u Sovjetskom Savezu šire preko štampe i radija vesti, da u Jugoslaviji sazrevaju događaji, da raste otpor naroda protiv Tita, da će se sam narod obračunati sa Titovom klikom itd. itd. Sve te izmišljotine ponavljaju štampa i radio zemalja narodne demokratije. Treba hraniti ljude iluzijama u informbiroovskim zemljama, treba ih obmanjivati da ne izgube poverenje u nepogrešivost organizatora informbiroovske kampanje. Oni dobro znaju da u Jugoslaviji skoro nema mesta za »zdrave« elemente, oni takođe dobro znaju da u Jugoslaviji nema za njih nikakvih perspektiva za uspeh. Oni su bili uvereni da će se čitav posao sa Titom i njegovom grupom obaviti u nekoliko dana, ili maksimum za jedan mesec. Ali prošla je godina dana, skoro će proći i druga, a perspektive za pobedu nema pa nema. A najgore je to, što narodne mase počinju prozrevati strašnu istinu. Usled toga, oni ne dozvoljavaju nikakav kontakt informbiroovske publike sa Jugoslovenima. Zato oni, pomoću svoje glasačke mašine — i oni takođe imaju takvu — nastoje da isključe Jugoslovene iz svih međunarodnih organizacija, koje se nalaze pod uticajem organizatora — informbiroovske kampanje. Oni se plaše kao od vatre da se svet ne upozna sa istinom u Jugoslaviji. I u tom cilju oni bezobrazno lažu. Tako, sovjetski pisac Fadjejev, istupajući na kongresu naučnika u Poljskoj, nije smeo da kaže ni reči o učešću Jugoslavije u antihitlerovskom ratu. Manuilski nije smeo na zasedanju OUN ni pomenuti ime Jugoslavije i nazvao ju je »čudovišnom zemljom«. Tihonov, koji je krajem 1947 g. izdao zbirku pesama posvećenih Jugoslaviji i pisao ditirambe i hvalospeve Titu, posle rezolucije Informbiroa žuri se da izrazi svoje kajanje. Inače mogu da ga isključe iz partije, a mogu i nešto drugo da učine s njim. Kao i Tihonov, tako i Poljevoj, koji je u aprilu 1948 bio u Beogradu i izražavao se samo pohvalno o Jugoslaviji, piše danas takve članke ,kakve ne mogu da napišu čak ni korumpirani buržoaski žurnalisti. Oni, koji su ranije pisali hvalospeve o Titu, sada pišu gadne članke, pune takvih epiteta, kakve je sramota čak i slušati, a ne pisati u »Literaturnoj gazeti«. U jednom članku Tihonova naći ćete ovakve »bisere« autorove duše: bandit, vrag, papagaj, majmun, dezerter, komedijaš, licemer, kukavica, dželat, izdajnik, trockista, provokator itd. itd. To su »biseri« najboljih propovednika informbiroovske pravde. Žalosno je, da pretstavnici sovjetske inteligencije imaju takav unutrašnji ideološki bagaž tako niskog kvaliteta! Zar sve to ne pokazuje, da su oni sami ljudi niskog kvaliteta? Prljavi ciljevi informbiroovske kampanje našli su sebi odgovarajuće zaštitnike. Pomislite samo — kakvim rečima nazivaju svi ti ljudi Tita, čoveka, koji je stvorio epohu u svojoj sopstvenoj zemlji ne samo zbog svoje rukovodeće uloge u narodnooslobodilačkom ratu, već i zbog svoje rukovodeće uloge u delu izgradnje socijalizma u Jugoslaviji, čoveka, čija je slava prešla granice Jugoslavije, priznatog velikog čoveka! Sa tim čovekom ide danas cela zemlja, zbijena oko KPJ, ide u čeličnom frontu moralno-političkog jedinstva naroda Jugoslavije. U to su uvereni i informbiroovci, zato ne dozvoljavaju nikome iz svojih zemalja da dođe u kontakt sa Jugoslavijom i da upozna jugoslovensku stvarnost. Zato oni i čine sve što je moguće sa njihove strane da Jugosloveni, koji grade socijalizam, ne dobiju nikakve mogućnosti da kažu bar nekoliko reči na međunarodnim forumima o izgradnji socijalizma u Jugoslaviji.

Informbiroovska kampanja protiv KPJ i protiv naroda Jugoslavije nema nikakve perspektive za uspeh, ona je u ćorsokaku. Zbog toga, što se ona vodi za očuvanje neravnopravnih ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa među zemljama socijalizma, za očuvanje ostataka kapitalističkog nasleđa, što hoće da povede socijalističku izgradnju nepravilnim putem, natrag u kapitalizam, što se ona pritom služi takvim metodama, koje su potpuno tuđe idejno-političkom i moralnom karakteru socijalizma, i koje ne olakšavaju, već otežavaju rešenje tako važnog pitanja, od koga zavisi budućnost ne samo socijalizma, već i komunizma. Informbiroovska kampanja protiv Jugoslavije, uprkos velikih pretenzija njenih organizatora ,pretrpeće poraz i pobeda će biti na strani male, danas oklevetane Komunističke partije Jugoslavije i njenog rukovodstva, zbog toga, što se oni bore za pravednu stvar, a ona će uprkos svemu pobediti!

O časti, savjesti i o logici Todora Pavlova

Marijan JURKOVIĆ

Sloma svih dosadašnjih napora na tegobnom poslu razbijanja jedinstva naših narodnih masa, propast svih nastojanja da se pronađu neke ozbiljnije »zdrave snage« u redovima naše Partije, unose sve vidniju nervozu i nemir u redove moskovskih informbiroovskih dirigenata. Njihove ruke sve primjetnije drhte, njihov rječnik bogati se sve više gebelsovskim izrazima i terminima. Mnogo oni hitaju i u toj hitnji ne biraju sredstva da bi se dokopali cilja. Čak i tamo gdje su u njih uprte oči cijelog svijeta, u Ujedinjenim Nacijama, oni dopuštaju da im grube riječi, pogrde i psovke otkrivaju njihovo uzbuđenje zbog ovog neuspjeha.

Iskoristivši, to jest uprljavši imena nekoliko istaknutih ruskih, ukrajinskih, čeških i slovačkih pisaca i javnih radnika (razumije se, uz njihovu dozvolu i njihovo pristajanje), oni su sada zaiskali pomoć i u bugarskog filozofa i književnog kritičara Todora Pavlova.

Todor Pavlov, poznat je u Jugoslaviji. Od kraja tridesetih godina pa sve do izbijanja Drugog svjetskog rata mnogi njegovi članci iz oblasti filozofije i književne kritike pojavljivali su se u naprednim beogradskim i zagrebačkim književnim časopisima s kojima je on održavao redovan kontakt. Nekoliko njegovih manjih filozofskih radova objavljeno je bilo tih godina i posebno.

Sve to potrebno je reći danas, poslije objavljivanja jednog članka Todora Pavlova napisanog za neki bijedni listić samozvanih jugoslovenskih politemigranata. Dodušе ovo nije prva riječ Todora Pavlova o Rezoluciji I. B.: još 1948, on je pokušao da čitaocima bugarskog časopisa: »Filozofska misao« prevede sadržaj Rezolucije na »filozofski« plan, pišući o nekakvoj socijalističkoj planini na koju se penju razni narodi stazama tačno označenim, planinarski markiranim i odobrenim od nadležne strane, samo su Jugoslaveni, eto, izmislili da udare nekim svojim putem. Već u samom članku, Pavlov je priznao da mu analogija baš nije sretna ali ipak... članak je štampao.

Od tada proteklo je mnogo vode, a još više prljavštine kroz stupce informbiroovske štampe. Bilo je potrebno da i Todor Pavlov snizi svoj akademski ton i pusti nešto više prljavštine u svoj tekst, kako bi bio na visini »emigrantske« štampe i kako bi ga mogao prenijeti — Radio Budimpešta, čiji spikeri kad pomenu riječ »banditi« vjeruju da to još nije dovoljno, jer se odnosi na Jugoslaviju, pa naročito svaki put još podignu glas i približe se mikrofonu.

Pavlov je pristao. Bilo je to u doba kad se nalazio van granica Bugarske, na liječenju (a, možda, i na »liječenju«?) Razmišljao je na koga da udari, a onda je odlučio da se baci blatom na svog starog prijatelja Ognjena Pricu koji već više od osam godina leži u šumi maksimirskoj strijeljan od ustaša, kojima su ga predali 1941, zajedno sa drugim komunistima, Maček i Šubašić. I Pavlov piše, kako je Ognjen Prica »ubijen u vrlo sumnjivim okolnostima«, praveći gnusnu i podlu aluziju na moskovsku kordonsku tezu o gestapovcima u vrhovima naše Partije, o likvidiranju najboljih komunista od strane takve Partije. Napadajući ono što je bilo najsvetije Ognjenu Prici — naše partijsko rukovodstvo, čitavu oslobodilačku borbu naših naroda kojoj je ono stajalo na čelu — Todor Pavlov pokušao je tako da pljune na svijetlu uspomenu jednog jugoslavenskog revolucionara, po zahtjevu svojih informbiroovskih gospodara. Pavlov je dolazio u našu zemlju nekoliko puta poslije oslobođenja, ali tek sada on se sjetio da napiše ove riječi o »vrlo sumnjivim okolnostima« smrti Ognjena Price.

U svojoj knjizi »Lči v preizpodnjata«, koja je izišla u Sofiji krajem 1947, (izdanje »Narodna kultura«), svega nekoliko mjeseci prije Rezolucije I. B. Pavlov naziva druga Tita »legendarnijat Tito« (str. 12). a danas potpisuje upravo objavljeni informbiroovski ukaz o gestapovskom rukovodstvu naše Partije.

Pa, šta je to?

To je — savjest jednog filozofa.

Na čast mu takva savjest.

Danas opet da bi posvjedočio svoju vjernopodaničku odanost, Pavlov, govoreći o nekim piscima Jugoslavije koji su vjerni svom narodu, posipa svoju sijedu glavu pepelom i kaže: »Umjesto da ih drugarski kritikujemo, mi smo ih ma za što trebalo ili ne trebalo hvalili i isticali za primjer. Treba da priznamo otvoreno: pogriješili smo...«

Vraćajući se nedavno iz inostranstva Todor Pavlov se spustio na zemunski aerodrom, ali nije našao u sebi toliko hrabrosti koliko bi trebalo da je nađe bar kao filozof-materijalist, da ne govorimo o marksistu — da se zadrži u našoj zemlji kako bi na stvarnosti provjerio svoja najnovija »uvjerenja«. Mogao je da razgleda naše nove fabrike, socijalistički sektor našeg sela, Novi Beograd, mogao je da pogleda radosna lica desetina hiljada brigadista na gradilištima naše Petoljetke. Mogao je da posjedi koji sat s našim piscima i drugim kulturnim radnicima.

Sve to Todor Pavlov nije poželio da učini — jer informbiroovcima, čak i onda kad su filozofi po profesiji, nikakva provjeravanja nisu potrebna.

Leteći nad Beogradom i Jugoslavijom, on je radije pokrio svoje oči člankom koji je bio napisao.

»Naše simpatije su sada usmjerene prema novoj, ilegalnoj marksističkoj partiji Jugoslavije i prema svim časnim marksistički-orijentisanim intelektualcima...«

Sunce sija nad socijalističkom Jugoslavijom, Todor Pavlov, kao stari Diogen iz Sinope, sa svijećom u ruci traži ilegalne marksiste...

»Nemoguće je da oni ne pobijede... jer su na njihovoj strani SKP(b) i svi komunisti, progresivni ljudi u svijetu, na čelu sa dosada nepobijeđenim i nepobjedivim...« itd. kako već treba da se dovrši rečenica po informbiroovskom protokolu.

Ali stvar baš i jeste u tome što je ovo jedna iluzija Todora Pavlova, jedna od onih iluzija koje čovjeku u afektu, naročito u strahu, teško deformišu stvarnost. Iluzija je da su svi progresivni ljudi u svijetu, svi komunisti itd. na strani informbiroovske laži. Stari filozof ne bi trebalo da potpisuje ovu klišetiziranu frazu.

Naprotiv. Sve više slobodnih ljudi u svijetu, sve više komunista vide u čemu je spor i gdje je istina. Sve jasnije sagledava cio svijet duboku principijelnost naše borbe i njen ogromni moralni značaj.

Zaludu informbiroovske radio-stanice neprestano povećavaju broj svojih emisija na jezicima jugoslavenskih naroda — nikakve koristi, gospodo, od svega tog posla nema i neće biti.

Zaludu i pozivi Todora Pavlova i svih njemu sličnih. Bilo bi im korisnije da porazmisle o tom šta će reći sutra kad pobijedi istina u cijelom socijalističkom svijetu?

To, da su se bojali za sudbinu socijalizma u SSSR, niko im neće vjerovati, jer taj socijalizam stoji i niko ga nije ugrozio.

Moraće — nema se kuda — priznati da su živjeli drhteći, kao onaj Ščedrinov krkušan-pjeskar, koji je živeći negdje u rupi na dnu rijeke dočekao sto godina.

»Sve je drhtao, sve drhtao... samo drhti i jednu misao misli: Slava bogu! Čini mi se da sam živ...«

»...I odjedared izgubi se. Šta li se tu dogodilo — da li ga je štuka progutala, da li ga je rak zdrobio klještama, ili je pak umro svojom smrću pa isplivao na površinu — svjedoka se nije našlo. Najvjerovatnije je da je umro sam od sebe, jer kakva li je to slast za štuku da proguta oboleštenog, umirućeg krkušana koji je još uza sve to — premudar.«

STUDIJA O FREDERIKU ŠOPENU NA SLOVENAČKOM JEZIKU

Slovenački književni zavod u svojoj ediciji »Majstori i uzori« izdao je, povodom stogodišnjice Frederika Šopena, biografsku studiju o slavnom kompozitoru od poljskog pisca Jaroslava Ivaškievića (prevod Božidara Borka). Ivaškiević, jedan od najistaknutijih savremenih pisaca Poljske, prikazuje u ovoj studiji, koja je izašla povodom Šopenovog jubileja, život i delo velikog muzičara, u prvom redu na bazi kompozitorove korespondencije, dosad slabo poznate u inostranstvu.

Ljubica Sokić: Crtež

Umro je František Halas — prijatelj naših naroda

Andrej DEBENAK

Češka literatura izgubila je 27 oktobra vernog svedoka narodnih patnji za vreme okupacije i petomajskog ustanka, jednog od najistaknutijih pesnika i doslednog borca za socijalizam, Františeka Halasa. Na preiomu starog od mladog, reakcionarnog od naprednog i protivnarodnog od demo

František Halas

kratskog, na pragu novog sveta, u borbi češkog naroda za slobodu i bratsku ravnopravnost naroda umro je jedan velik i iskren prijatelj nove Jugoslavije.

František Halas pretstavnik je one generacije, koja je sa Jiri Wolkerom nastupila posle Prvog svetskog rata, dakle u vremenu, koje je u češki politički i kulturni život donelo mnogo novih ideja, otpora protiv krutog nasilja kapitalističkog sveta, vreme ustalasano od postanka samostalne države Čehoslovačke, odnosno od Velike oktobarske revolucije.

Kao većina tadašnjih mladih proleterskih pesnika i Halas je bio radničkog porekla, sin tekstilnog radnika. Kao komsomolac, sa drugim članovima komsomolske omladine, Halas je bio jedan od onih, koji su polagali temelje današnje KPČ u brnskom okrugu. U godinama 1922—24 Halas nije samo jedan od najaktivnijih članova okružnog komiteta Saveza komunističke omladine, nego je borben, pun poleta takođe i u svojim pesmama, koje su onda bile potpuno u znaku tadašnje proleterske poezije. Tih godina Halas vaspitava mlade radnike, upoznaje ih sa socijalizmom i neumorno organizuje ilegalne sastanke i posle raspuštanja Saveza komunističke omladine, kada se bori sa policijom tadašnjeg buržoasko-agrarnog državnog sistema. Već tu se on izdiže iz svoje sredine i kao takav je potreban centrali, u Pragu, gde godinama sazreva u velikog pesnika, borca.

Kasnije je Halas kao mlad pesnik neko vreme prešao ka poetizmu, koji je bio odraz opadanja posleratnih revolucionarnih talasa u Češkoj i koji nije bio značajan samo za njegovu poeziju, nego za svu posleratnu češku literaturu. Mnogi su se češki pesnici tada povukli u svoj lični svet. Za Halasa je to u to doba razumljivo, jer je on bio u svojoj suštini jedna osetljiva, suptilna narav pa zato još iz prvih zbirki pesama, tamo iz 1930 izbija neka tiha elegičnost, meditacija i beznadnost. Ali uvek sa takvim pesmama ima i onakvih, koje su po sadržaju povezane sa duboko narodnim i progresivnim tradicijama, i istovremeno su revolucionarno borbene, izražavajući jasno svest pesnikove klasne pripadnosti. Pesnik je čvrsto stajao na pozicijama, sa kojih je otkrivao težak život češkog radnog čoveka pa zato on u pesmama i optužuje ali istovremeno ukazuje i na nov put i izlaz. To dokazuje njegova zbirka pesama »Dokoran« i njegovi tako poznati pesnički komentari prilikom ustanka bečkog proletarijata i borbe španskog naroda.

Halasov unutrašnji preporod došao je najjače do izražaja 1938, kada je pravilno ocenio da je došlo presudno vreme i kada je najdublje osetio veliku moralnu odgovornost pesnika. Duboko ogorčen igrom Zapada i domaće reakcije, Halas poziva na aktivan otpor, na oružani ustanak, u kome, kako kaže 1943, bajonet treba da postane sudija fašistima. Njegovi stihovi organizuju unutrašnji front protiv okupatora. Pesnik oseća, da je politička potreba svakidašnja borba protiv sve više nastupajućeg fašizma i novog rata. Zato su i njegove pesme »Torzo nadeje«, izdate već 1938, koje spadaju među najlepše, odraz osećanja narodnog kolektiva u tragičnoj 1938. U njima je pesnik izrazio dramu češkog naroda i okupaciju Praga hitlerovskim hordama:

Ted'krokem zbrojnym
verši můj
pochoduj

Ono što je tih dana češki narod osećao, to je Halasu kidalo dušu iako je Karl Čapek tada napisao: »Umro mi je svet. Nemam više zašto da pišem«.

Mnogi koji bi trebalo da budu sa narodom, bili su tada u Londonu ili Moskvi. Ali Halas je ostao veran svom proleterskom poreklu i borbi. Ostao je sa narodom, jer je znao, da je mnogo veća odgovornost umetnika u takvom presudnom istoriskom vremenu. Sa pesmama, koje su tajno kružile, oživljavao je husitsku tradiciju češkog naroda i pozivao ga na jedinstvenu narodnu odbranu zemlje.

U to vreme izdao je zbirku »Naše pani Božena Nemcova«, pesme, kojima je proslavio, u najtežim danima okupacije, Boženu Nemcovu, čiji je istoriski lik bio snažna moralna podrška hiljadama i hiljadama u onim teškim danima borbe češkog naroda protiv izdaje domaće buržoazije i protiv zapadnih spletkača, izdajnika i podupirača hitlerizma.

Dani petomajske revolucije, kada je bio ustanak praškog stanovništva i kraj nacističkog jarma, inspirisali su Halasa za ciklus pesama »Barikada«, od kojih su osobito poznate »Budujeme«. Komponirani tekst »Budujeme« osvojio je čitav Prag i tako je Halasova pesma postala svojina najširih narodnih slojeva.

Oslobođenje je probudilo ogromne stvaralačke snage u češkom i slovačkom narodu. Halas se sada predaje radu bilo to u prvom parlamentu ili tamo, gde je bilo potrebno uključiti kulturu u službu naroda, na poslovima u ministarstvu informacija ili kao pretsednik sindikata čeških književnika. U to vreme takođe prevodi iz ruske i jugoslovenske književnosti a kao retka umetnost njegovih reči i tehnike stihova izašao je prošle godine prevod poljskog klasika Adama Miczkiewicza, veliki doprinos bratskom zbližењu poljskog i češkog naroda.

Halas je umetnik, koji je ceo svoj život posvetio preporodu češkog naroda u duhu istinskog socijalizma i koji je kao takav bio uvek u prvim redovima ne samo zbog svoje pripadnosti tome frontu, nego i sa svojom umetnošću, koja nosi u sebi svepošti, sveljudski karakter socijalističke budućnosti.

Poslednji događaji kod kuće i u svetu — koje ćemo još na kraju spomenuti — duboku su se urezali u pesnika. Osim toga sve više se javlja teška i nezadrživa bolest. Razočarani pesnik se je poslednju godinu svog života potpuno povukao među svoje knjige i u samog sebe te je još napisao pesmu »A co basnik« i jedinu svoju prozu »Ja se tam vratim« iz koje zrači tuga za njegovim rodnim krajem.

Sahranili su ga ovih dana u Kunštatu na Moravi.

Za novu Jugoslaviju pesnik František Halas ima posebno veliki značaj i to ne samo kao iskren prijatelj i kao književnik nego kao pravi borac, koji je iz svog bogatog iskustva i širokog svetskog horizonta i po marksističko-lenjinističkoj literaturi znao sam sebi odrediti mesto onda, kada je bila naša zemlja, naša slavna Partija i njeno rukovodstvo s drugom Titom na čelu, kada su naš narod i sve njegove žrtve obasipane bestidnim lažima i klevetama. Posebno teško bilo mu je onda, kada je video da su i neki njihovi pretstavnici vlade i propagandnog aparata otpočeli da se bacaju blatom na narode Jugoslavije. Koliko se sve to usadilo u njega, koliko je zbog toga i zbog raznih događaja u svojoj zemlji patio ,to zna samo onaj, koji je imao prilike videti se sa njime, porazgovarati i izmenjati misli. Svakog puta, kao da se izvinjavao: »Nije to češki narod, kažite svakome kod vas, da mi dobro poznamo vašu herojsku borbu i da znamo koliko je sve to što se događa štetno za međunarodni radnički pokret i kakav je to udarac socijalizmu u svetu. Sve se to srozalo k nogama! Tako je lepo počelo to novo bratstvo — kako će moći naši jednog dana da poližu sve što su popljuvali. Stidim se, duboko se stidim, ali to nije narod, to nije češki narod...«

Za vreme okupacije pesnik Halas je oko tri godine prevodio na češki jezik naše narodne epske pesme i to srpske, makedonske, slovenačke i druge, u nameri da ih izda pod naslovom »Južnoslovenska epika«. Pesme su bile opremljene i sa mnogim prekrasnim ilustracijama, koje su bile pravo umetničko remek-delo i zbog kojih je umetnik ilustrator specijalno studirao našu istoriju, folklor, oružje i tadašnje doba. Trebalo je da pesme prema unapred određenom programu iziđu prošle godine, ali je njihovo štampanje posle famozne rezolucije Informbiroa bilo odloženo za 1949. Čitava stvar oko tih naših pesama se odugovlačila sa raznim izgovorima i neprijatno je bilo mnogim ljudima, jer je Halas jedno od najsvetlijih imena u češkoj javnosti. Najzad se uvidelo, da je ovde po sredi kampanja odozgo protiv svega što je jugoslovensko. Tako je bilo odlučeno da ELK (Evropski literarni klub) izda prevode sproleća ove godine. Najzad sproleća ove godine, štampanje jugoslovenske epike definitivno je zaboranjeno.

Kada je pesnik već bio teško bolestan, kada je Halasovo lice imalo već sumnjivo rumenilo, u jednom momentu umorno je pokazao na svoju biblioteku: »Tamo su, tamo neka ostanu, doći će vreme kada će one izaći...«. Mislio je na naše pesme. Hteo je da se podigne i da pristupi k njima, ali više nije mogao. Samo je umoran osmeh preleteo njegovim licem.

Kada su izvesni češki književnici i umetnici na poziv i pod pritiskom sindikata književnika potpisali onu sramnu izjavu protiv nas, František Halas je nije potpisao.

Treba spomenuti još jednu stvar, koja jako karakteriše velikog pesnika. Ove godine bili su isključeni iz Saveza sindikata književnika dvojica od najpoznatijih pesnika i to Sejfert i Holan zbog svog držanja (oni takođe nisu potpisali) u vezi sa rezolucijom Informbiroa. Halas je jako težak bolesnik, kada su ga prilikom reorganizacije sindikata književnika pozvali da ispuni prijavnicu, izjavio: »Dok ne budu natrag primljeni Holan i Sejfert, ja neću stupiti u Sindikat književnika«. I tako je i ostalo, a nekadašnji pretsednik čeških književnika ostao je van svoje organizacije i postao tek u poslednje vreme u danima pre svoje smrti njen počasni član.

OSAMDESET GODINA NARODNOG POZORIŠTA U BEOGRADU

1869–1949

11-21 XI-49

Narodno pozorište u sećanju njegovih prvaka

Proslavom osamdesetogodišnjice beogradskog Narodnog pozorišta u Beogradu i unutrašnjosti (koja je u Beogradu obeležena najvidnije premijerom Jakšićeve drame »Stanoje Glavaš« i odlomcima trojice najvećih srpskih komediografa: J. St. Popovića, Koste Trifkovića i Branislava Nušića) osvežene su mnoge bolne i svetle uspomene života i rada ove naše značajne kulturne ustanove.

Uzbuđeni proslavom, stariji članovi Narodnog pozorišta, ovih dana, u nevezanim razgovorima, oživljavaju čitavu osamdesetogodišnju istoriju ove slavne kuće. Upravnici, zaslužni i »crni«, dramaturzi, reditelji... glumci, glumice, muzičari, slikari... pisci, kritičari, publika, komadi — ceo veliki život od osam decenija... reda se i smenjuje kao na filmu...

Prepričavajući uspomene, njihovi sledbenici se trude da ih i u ovim prilikama podražavaju, kao na sceni, upotrebljavajući boju njihova glasa, njihov omiljeni rečnik, njihove gestove, njihov izraz lica, njihov smeh i plač... I tako, najednom čujete glas Pere Dobrinovića, i čini vam se da je baš tu »glavom«, a kad otvorite vrata garderobe — vidite starog Frana Novakovića gde prepričava uspomene o svome »učitelju«. Idete dalje i čujete glas Milorada Gavrilovića, a ustvari — to govori Raša Plaović. I tako redom, nižu se glasovi i izrazi: Ilije Stanojevića, Save Todorovića, Velje Miljkovića, Vele Nigrinove, Zorke Todosićke, Perse Pavlović, koji su godinama živeli ovde i radili i svoji i mladim drugovima bili velika škola i ostali neizbrisiva uspomena.

Dobrica Milutinović, koji je došao u ovu kuću pre pola veka, ovih dana je kao retko kad uzbuđen:

— Gledam onomad one slike, koje su spremili za izložbu, i dođe mi teško, teško... Čitam: Miloš Cvetić, Milorad Gavrilović, Velja Miljković, Svetislav Dikulović, Bogoboj Rucović, Vela Nigrinova, Milka Grgurova, Lugemerska, Radulovićka, Julka Jovanović, Zorka Todosićka, moja žena Coca Jelena Petković-Milutinović, Sava, Čiča, Pera... sve veliki, slavni glumci, mnogi moji vršnjaci... a sad ih nema... ostao ja sam... Pa onda književnici: Sremac koji me je tako voleo i koga sam ja mnogo voleo, pa duša od čoveka Jan-Veselinović, pa Nuša, Radoje, Glišić — i toliki drugi koji su bili vezani za ovu kuću i ona za njih — živeli za nju, patili i proslavljali se u njoj...

Nekada su književnici pisali komade naročito za svoje ljubimice. Ja neću da ulazim u to da li je to bilo dobro, ali svakom onom za koga je to pisano bilo je drago i velika čast, tim pre ako je pisac Sremčeva ili Nušićeva ranga... Za mene su pisali komade nekoliko književnici: Šantić, Nušić, Ćorović... Posle premijere Ćorovićevog »Zulumćara«, koji je takođe bio napisan za mene i ja igrao naslovnu ulogu, po tadašnjem običaju, mi glumci, koji smo učestvovali u komadu, nastavili smo da »zulumćarimo« i posle pretstave — po kafanama. I u takvom raspoloženju uputili telegram piscu u Mostar, — čestitku — jer je uspeh zaista bio veliki. Svetozar mi je odgovorio istog dana, tako da me je telegram zatekao još u »zulumu«. Telegram je glasio:

»Zulumćaru, zulum čini:
pisac plaća — iđ ne brini!«

A kad pomislim kako je nekada bio naporan glumački zanat, a kako danas mladi ljudi imaju sve udobnosti za jedan miran i staložen rad! Kolika razlika! Koliko su današnji naši i mladi i stariji drugovi u boljem položaju... Ja koji sam nosio najveći deo repertoara, godinama sam imao da vučem i najveći teret: probe, pretstave, probe, pretstave.. Dan, noć. Događalo se da pre podne bude proba, po podne pretstava, uveče opet proba, a nekad i pretstava. I to igraš potpuno različite stvari!... Išlo je to tako iz dana u dan, iz nedelje u nedelju, iz godine u godinu...

Stariji glumci su nas voleli, naročito ako bi videli da imamo talenta, ali su bili vrlo strogi prema nama. To je bio odnos roditelja i dece, i to strogih roditelja i poslušne dece. Ja sam bio jedan od srećnika koga su stari glumci vrlo rano uveli u svoju garderobu da se sa njima šminka, doduše mesto sam imao pored vrata, ali ko te pita, ja sam bio u desetom nebu od sreće i počasti. Uveo me je Gavrilović u svoju garderobu.

A publika nas je obožavala. Ja lično od te ljubavi vrlo često sam imao i da patim. Nigde nisam imao mira — naročito od velikoškolaca i srednjoškolaca, koje sam vrlo voleo, ali sam želeo ponekad da ostanem sam posle pretstave. Toliko puta morao sam da se rvem na izlazu iz pozorišta da bih produžio put. Svako je hteo da me nešto pita, nešto da mi kaže da dobije potpis u »poeziji«, na mojoj slici. Ostalom nisu samo mene tako voleli. Nije bilo istaknutijeg glumca onog vremena da nije uživao sličnu ljubav publike.

Materijalni položaj glumaca u ta stara vremena nije bio nikad kako treba bilo je teško živeti i glumcu moga ranga, a kamo li manje plaćenim glumcima.

Gostovao sam mnogo i pre i posle ratova po krajevima pod okupacijom Austrougarske. Ta naša gostovanja imala su uvek pored umetničkog i nacionalno-politički karakter. To je pokojna Austrija dobro osećala i kad god je mogla gonila nas je, smetala, cenzurisala nam tekstove. Nije uzalud rekao još šezdesetih godina austriski namesnik za Vojvodinu upravniku jedne srpske pozorišne družine? »Kod vas Srba ne putuje pozorište da se hlebom hrani, nego je vama cilj, da narodu ulivate viteški duh, da mu budite svest i ponos, i da ga oduševljavate za sve što je srpsko. A to — ne sme biti!« Bilo je smetnja, ali smo se mi dovijali na razne načine i sa uspehom doskakali neprijatelju i izigravali sve njegove zabrane. Tako sam se ja jedne godine našao u Herceg Novom na lečenju, bila je neka nevolja s grudima, i naravno, odmah sam udesio gostovanje, i to, ništa manje, nego u Cvetićevom »Nemanji«. Kad sam predložio upravniku, nekom Krsmanoviću, taj komad, on se snebivao, jer je tek bio proteran zajedno sa celom grupom sa Cetinja zbog nekog »belaja« (jedan od članova dvorske kuće počeo je da se udvara njegovoj ženi, a vlasti dočepale pa ih sve istog dana proterale u Austriju) i nije želeo da ga sad i odavde najure. Ipak ja sam ga sklonio. Komad je cenzurisan »bogato«, ali se mogao igrati. Pretstojnik policije naročito je nastojao da se brišu sva mesta koja bi govorila o južnoslovenskim zemljama pod Austrijom, u prvom redu o Bosni, zbog čije je okupacije onda ključao ceo Balkan. Došla je pretstava, sala puna, u prvim redovima »vlast«, a u prvom redu sam pretstojnik — »cenzor«. U sali urnebes od oduševljenja. Ja govorim, govorim, i kad dođem na »ono« najškakljivije mesto o Bosni, okrenem se iza kulisa i pogledam sirotog upravnika, koji, iako nije znao šta se sprema, stalno mi daje znak gde treba da »preskačem«, pogledam oduševljenu publiku i crveno ugojeno lice pretstojnika, pa, puklo kud puklo, zažmurim i riknem:

»O Bosno, Bosno, zlatna jabuko,
Da nisi tako divna
Ne bi se oko tebe otimali
tuđini!...«

U sali urnebes od aplauza, a crveno lice pretstojnika postalo još crvenije, ali ga sramota, očigledno, da se digne i odmah interveniše... Iza kulisa haos: nesrećni upravnik čupa kosu, hvata sam sebe za gušu, koristeći aplauz, lomi oko sebe šta stigne!... Ali, uspeh je bio toliki kod publike, da pretstojnik nije smeo ništa ozbiljnije da preduzme, šta više dopustio je da ga »ubedim« da mi se to slučajno »omaklo«, pošto tu istu ulogu igram i u Beogradu...

Frane Novaković proveo je dugo godina po unutrašnjosti: u Sarajevu, Splitu, Osijeku, Nišu i 1928 došao zauvek u beogradsko Narodno pozorište. Na pozornici je i sam blizu pola veka. Počeo je samo tri godine posle njega, 1901 u Varaždinskom pozorištu. On je živa istorija doživljaja putujućih pozorišta i velikana beogradskog Narodnog pozorišta koji su po tim pozorištima često gostovali. Najčešće i s najvećom ljubavlju seća se svoga najvećeg učitelja — Pere Dobrinovića, koji je vrlo često gostovao u niškom pozorištu »Sinđelić«, pa onda Rucovića, koji je jedno vreme bio i stalni član istog ovog pozorišta. Iz tih svojih »vandrokaških« dana on je sačuvao u svežem sećanju mnoge zanimljive uspomene o velikim umetnicima ove kuće.

— Kad je Pera Dobrinović dolazio kod nas na gostovanje mi bismo se spremali nedeljama pre toga ne za publiku, nego za njega. Samo da mu nešto ne pokvarimo u njegovoj velikoj igri koju smo mi obožavali možda više nego i publika. On je obično gostovao u »Kir Janji« i »Posao je posao«. Toliko je on dobro igrao Kir Janju i kod nas i svuda gde je izlazio sa ovom rolom, da je Laza Kostić rekao jednom: »Kad nestane Pere Dobrinovića, nestaće i Kir Janje...« Pera je inače bio neobičan pedagog. Svako njegovo gostovanje za nas je bio jedan dobar kurs najbolje glume i režije. Inače bio je prema nama mladim i malima velikodušan i plemenit.

Najveći strah i respekt imali smo kad bi nam došao na gostovanje drugi pozorišni velikan iz Beograda— Sava Todorović. On je bio neobično strog i pedantan, i čim bi stigao odmah, li počeo da se interesuje da li smo držali probe komada u kome treba on da gostuje i odmah naređivao da se počne sa novim probama. A posle tih proba sa njim to bi, često, bio prorežiran čitav komad...

Sećam se jedne poplave u Kragujevcu. Izlila se Lepenica i odnela nam sve što smo imali i pozorišno i naše, tako da je Ruca (Bogoboj Rucović), koji se zatekao kod nas, poslao telegram pozorištu u Beogradu: »Šaljite pare za povratak — ja ovde plivam...« Kad je reč o Rucoviću, on je bio jedan od »najružnijih« glumaca, ali i jedan od najslavnijih u ovom pozorištu. Nije imao neki naročiti glas, ali je glumio nezaboravno. Kad zaigra, zaboravite sve te njegove nedostatke. Igrao je Sirana, Hamleta. Inače, bio je školovan, i znao nekoliko jezika. Umro je vrlo mlad, u 42 godini, 1912.

Najdraže stvaranje koje sam zapamtio iz tih starih vremena, bila je Coca Đorđević. Plemenita, mlada, lepa žena — sve nas je plenila. Kad bi nas ona napuštala, mi bismo plakali kao deca. Ona je sve vreme provodila sa nama, dok bi drugi gosti, kao na primer Gavrilović odmah posle pretstave odlazili u »svoje« društvo. Kad je Coca izdahnula tako iznenadno kod nas se zatekao na gostovanju Dobrica. Čim smo primili telegram o smrti njegove partnerke, predali smo mu ga. On je bio neobično uzbuđen kao i mi svi, izišao je pred zavesu, saopštio publici smrt velike umetnice i odložio pretstavu u Nišu.

U našem pozorištu bio je, dugo godina, i slavni glumac i reditelj narodnih komada Čika Gina, koji je kasnije došao u ovo pozorište. I kao reditelj i kao glumac u tom nalom pozorištu on je često čuda stvarao, a kad je ovde došao i počeo da igra i režira, svako njegovo delo bio je datum. Njegova »Zona Zamfirova« za ono vreme bila je malo remek delo režije.

Kao putujući glumac prošao sam sve naše krajeve: Srbiju, Bosnu, Vojvodinu, Hrvatsku, Slavoniju. Na tim putovanjima vrlo često smo se sukobljavali i sa našim i sa austrougarskim režimima i imali smo često vrlo gorkih dana, ali smo se ipak nekako izvlačili iz nevolja. Bilo je dana kad su nam Švabe hapsile čitavu trupu... Bio je to jedan slučaj u Bečkereku, današnjem Zrenjaninu. Uhapsili su nas policajci Mađari što smo igrali neki komad koji se kosio s njihovim naredbama, a pustili policajci Srbi... i još ispsovali zajedno sa nama i one koji su nas pohapsili i čitavu dvoglavu monarhiju..

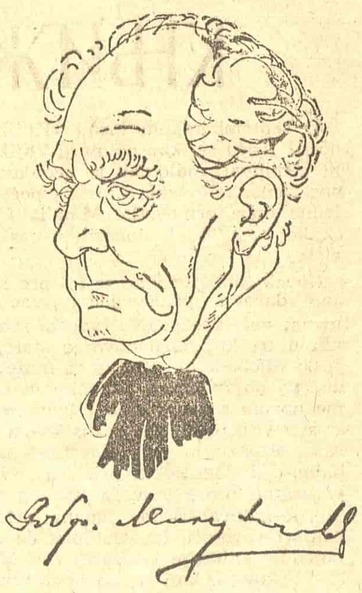

Boža Nikolić došao je u beo gradsko Narodno pozorište 1921 iz Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu u kome je počeo svoju glumačku karijeru još 1905.

Imao sam da prođem kroz razne peripetije dok sam se iskobeljao iz Austrije u kojoj sam se zatekao uoči Prvog svetskog rata. Intervencije, hapšenja — nije bilo lako ni kad sam se našao i među Srbima s ove strane... Ali to je bilo i prošlo... Glavno je da sam ja već 1915 igrao u Nišu u beogradskom Narodnom pozorištu, koje se tu bilo povuklo i da sam još tada dobio angažman za novo pozorište — kad se svrši rat. Za vreme rata bio sam na Krfu, a posle sam upućen u Italiju, gde sam zatekao Peru Dobrinovića. On je tada igrao Don Pijetra Karuza u Italijanskom pozorištu sa takvim uspehom da su italijanske novine pisale da je to jedan od najgenijalnijih umetnika koje su oni videli. On je igrao na srpskom a ostali na italijanskom!

Ana Paranos počela je glumačku karijeru 1900. Nesvršena učenica Više ženske škole bila je otišla u telefonistkinje (Pošta je bila u zgradi »Kolarca«, na onoj praznoj utrini na Trgu Republike) i gledajući svakodnevno sa poštanskog prozora glumce u cilindrima i polucilindrima, kako se onda nosilo, glumice u šeširima sa velovima i haljinama od svile, zaželela je i sama da bude glumica. Otišla Nušiću i Janku Veselinoviću i prijavila se. Oni joj odgovorili da se slažu sa njenom željom, samo, pošto je bila mlada, savetovali je da pita i majku i da sutradan dođe sa njom. Ona im je rekla da se mati neće ni po koju cenu složiti da joj kćerka bude »glumica« ali će je obavestiti. (I pored velikog oduševljenja za glumce i komade, kod starijeg i patrijarhalnijeg sveta biti glumac, novinar, književnik, bilo je to još »sramota«). I umesto da sutra-dan dođe u pozorište s majkom, došla je sa čvorugom na glavi, koju joj je mati napravila udarom šamlice kad joj je saopštila da hoće da bude glumica. Bilo je muka, ali se sve prebrodilo i ona je najzad angažovana i već posle nekoliko meseci igrala Haičijetu u »Dve sirotice« koju je spremala pod rukovodstvom slavn Vele Nigrinove. A da je sprema Nigrinova, bilo je to sasvim slučajno. Kad se već sve svršilo, i odlučeno da uđe u pozorište, Nušić i Janko upitali su i nju kao sve početnike, više iz šale nego ozbiljno, šta bi da igra. Bez predomišljanja rekla je: Gospođu s kamelijama. »Valjda misliš u »Gospođi s kamelijama« — upitao je Nušić jedva zadržavajući smeh. »Ne, glavnu ulogu...« (To je bio prvi veći komad koji je uopšte u životu dotada gledala u pozorištu, pošto joj je bilo jedva šesnaest godina). »Vela, brzo ovamo, da vidiš konkurenciju, teško tebi!« — počeli da dozivaju iz susedne sobe Nigrinovu Nušić i Janko i grohotom da se smeju. Nigrinova došla, smejala se i sama malo, ali diskretnije i umesto da se »uplaši« svoje konkurencije, obećala da će je ona sama spremiti za ulogu koju treba da igra za stalni angažman. I spremila je.

— Nije bilo lako tada biti ni prvak, a kamo li početnik. Dva dinara akontacije, pa i to — kad Nušiću i Janku dođe u podgrlac za pare da isplate dekoratere i druge ljude s polja — ne možeš da dobiješ. To je bilo ono najgore vreme u Srbiji. Mesecima oficiri nisu plate primali, da ne govorimo o drugima... A glumci, poslednja rupa na svirali...

U karakterne role prešla sam još pre četrdeset godina. Kad mi se ta »nesreća« desila, plakala sam kao dete. Niko nije bio nesrećniji od mene. Jer, bože moj, pre toga ja sam igrala sa Dobricom u »Romeu i Juliji« kao Julija, bila ljubavnica na sceni... Plakala sam, a reditelji su mi govorili da će karakterne role biti moja budućnost i najveće umetničko zadovoljstvo. I nisu pogrešili, ja ih ne bih sada dala, kad bih još jednom bila mlada i pozvali me da igram Juliju... Toliko ih volem... Prva moja karakterna uloga bila je u Predićevoj »Golgoti«.

Ali — treba govoriti i o današnjici. Nikada za glumca u našoj zemlji nije bilo ovih mogućnosti koje danas imaju. (Ana Paranos je danas član Jugoslovenskog dramskog pozorišta). Dođeš od kuće, a ovde te čeka kabina, toplota, kupatilo, frizerka, otoman gde da se odmoriš, salon, bife... Meni se, pravo da vam kažem, ne ide kući... Pa onda plata, pa današnji način rada, proba, pretstava... Koliko je sve to lepše, lakše, koliko smo mi danas više cenjeni. Ja sam letos slušala svoje i mlađe i starije kolege, na velikoj turneji koju je Jugoslovensko dramsko pozorište imalo po Jugoslaviji: »E, ako nama glumcima i sada ne valja, onda znači da mi sami ne valjamo ama baš ništa...«

Marko Marinković došao je u beogradsko Narodno pozorište 1924 iz Splita. Pred beogradskom publikom pojavio se u »Đidi« kao Maksim i odmah osvojio i upravu i publiku.

— Najveći uticaj na mene imali su hudožestvenici, ali ono što sam najlepše i za ceo vek naučio to je od naših starih glumaca kao što je Čika Gina (Dimitrije Ginić) pa moj prvi upravnik Delini (u Požarevcu), najveći pozorišni pedagog koga sam ja ikada znao. Uz Ginu, sa kojim sam duže glumio u unutrašnjosti, i Delinija sam učio i naučio mnogo i od Gavrilovića, Nine Vavre (Zagreb) Pere Dobrinovića, Taborske. Kad sam se našao u Beogradu na istim daskama sa Čika Ginom, sećajući se našeg ranijeg zajedničkog rada on me je nesebično stalno uzimao u sve svoje režije.

Jedna od najvećih pretstava u našem pozorištu bila je prestava »Na kraju puta« od Šerifa, pre rata, i posle rata »Šuma«, od Ostrovskog. Ta dva komada i kao režija i kao igra ostaće za mene uvek najdraže. Kad smo pre rata otišli na gostovanje u Zagreb sa pretstavom — »Na kraju puta«, gde su neposredno pre toga gostovali sa tim istim komadom Englezi i malo iz političkih razloga, malo zbog toga — dočekali su nas s nepoverenjem i skoro s omalovažavanjem. Ali, posle naše igre napisali su uglas: da smo verni originalu. (Režija Isajlovića).

Položaj glumca, sjajan položaj u posleratnoj Jugoslaviji, poznat je svakom, ali ono što je meni milo i što ja primećujem svakog dana sve više, to je da nas ne zovu više samo radi zabave, kao što se često događalo pre rata, »da cirkuzanimo, da se prevrćemo, da zabavljamo«, već da poučimo, da potaknemo, da podižemo radni duh radnih ljudi, — pozivaju nas zato što nas poštuju, što gledaju u nama umetnike.

— Ja sam jedan od glumaca koji se nikad nije svađao niti se žalio na kritiku i kritičare. Za mene je jednom pre rata rekao jedan šaljivčina novinar: »Ovoga Marka bi trebalo otpustiti iz pozorišta što još ni jednu ulogu nije uspeo da upropasti...« Možda je to neskromno da to ja ponavljam, ali mi se ta duhovitost svidela, da pristupim savesno svojim ulogama, makar one bile i najmanje... kao što su pristupali naši najveći učitelji Ginić, Dobrinović i drugi...

Strahinja Petrović je pravio velike pauze u službi beogradskom Narodnom pozorištu (bio je najduže u Zagrebu, a sada je u Jugoslovenskom dramskom) ali je i danas, kao i uvek ranije, vrlo tesno vezan za život i rad ove svoje najmilije kuće. U Narodno pozorište došao je 1911. Pojavio se kao Gren Guar u komadu Teodora Ban Vilja i odmah ostavio utisak glumca koji je »rođen« za beogradsko Narodno pozorište.

— Kad sam došao na beogradsku scenu njom su vladali Rucović, Gavrilović, Dobrinović. Iste godine kad sam angažovan angažovana je i Taborska i Dragi Gošić. Najveći uticaj na mene učinio je Rucović, koji je ubrzo umro, a zatim Gavrilović sa kojim sam imao često duge razgovore kojima sam se posle celog života koristio... Od najmlađih dana naginjao sam karakternim i karakterno komičnim rolama, a od 1927 posvetio sam se sasvim tome repertoaru. Posle Prvog svetskog rata otišao sam u Zagreb zato što sam već pre rata bio u Osijeku i tamo bio zapažen. Da nije bilo rata otišao bih još ranije u Zagreb. Ali za sve vreme moje glume u Zagrebu, od 1918 do 1940, kad sam se ponovo vratio u Beograd, ja sam tesno bio vezan za beogradsko Narodno pozorište i njegov repertoar. 1940 vratio sam se sa Ljubišom Jovanovićem u Beograd i zbog zloglasne politike Cvetković—Maček. Osećali smo da se nešto iza brda valja. I Ljubiša je bio vazda tesno vezan za Narodno pozorište i vrlo često gostovao u njemu kao i ja, čak i kad su politički odnosi između Beograda i Zagreba bivali vrlo zategnuti. Igrali smo u komadima »Na dnu«, »Tuđe dete«, »Topaz« i drugim...

Ljubinka Bobić je iz srednje glumačke generacije, ali je, živa istorija ovog pozorišta za njegovih poslednjih trideset godina. Ona je počela glumu u nekadašnjoj filijali velike kuće u Manežu, u zgradi današnjeg Jugoslovenskog dramskog. Pojavila se 1920 u Šekspirovom komadu »San letnje noći« kao Puk u režiji Vereščagina, osvojila posle prvih reči i svoje kolege i publiku, i vladala pozornicom, u svome repertoaru, suvereno u razdoblju između dva rata.

— Svu decu, dečje uloge, koje sam igrala, stvarala sam ni iz čega, i to mi je smetalo, davalo je mojoj igri površnost... Posle ovog rata mnogi su mislili da ja neću moći ući u ozbiljne uloge, ali su se, mislim, prevarili. Ja sam zatekla na pozornici najveće naše umetnike: Peru Dobrinovića, Čiču, Savu, Ginu, Gavrilovića, Persu Pavlovićku i imala sam dovoljno vremena da mnogo stvari naučim od njih. I naučila sam i kad su mi pokazivali i kad sam ih »potkradala«. Moja Ministarka, moja Baba u »Koštani« ma koliko da su moje, imaju duboka korena u glumi mojih prethodnika i prethodnica, umrlih i živih. Sve što sam mogla pozitivno izvući iz njihove igre, izvukla sam i danas sam im zahvalna na pomoći. Nekada, kada sam igrala taj »kasenštik« repertoar, bila sam samo mali dodatak velikih umetnika koji su oko mene sedeli, često, besposleni, a ja sam punila kasu i »zabavljala« publiku. Danas ja prvi put, čini mi se, igram. Ja sam i onda preživljavala uloge, ali sam se mučila. A danas kad plačem na sceni, ja zaista plačem što mi se plače, kad se smejem, smejem se što mi se smeje —

(Nastavak na četvrtoj strani)

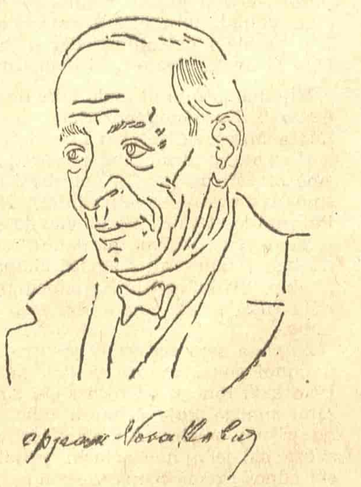

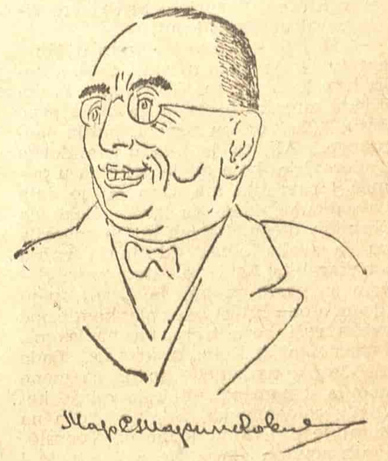

(Crteži Pjera Križanića)

Narodno pozorište u sećanju njegovih prvaka

(Nastavak sa treće strane)

...lazi u velikoj meri danas i od režije, koja sve čini da uputi glumca i pomogne mu.

Uvek sam bila mala rastom, a kad sam došla na scenu izgledala sam zaista kao dete. I sećam se dobro, igrala sam Gretu u Strindbergovom komadu »Otac«, a Gavrilović, koji je već bio star čovek, igrao oca. U našoj zajedničkoj sceni on je tako iskreno i potresno plakao da je i mene svojom igrom do neverovatnosti poneo, tako da se i on mnome oduševio i prošaputao krišom, u pauzi, sufleru: »Ova mala biće umetnica!« Ja sam to čula, zapamtila, i to me je vazda u mom radu hrabrilo.

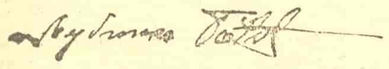

Aleksandar Zlatković došao je u pozorište 1909. On je glumac koji je mnogo što šta naučio od velikih umetnika, ali ne i njihovu hladnokrvnost pred izlazak na scenu. Da bi bio »u svojoj ulozi« on i danas »gleda u kulisu« i preslišava se do poslednje sekunde. Ali kad izađe na scenu vlada njome kao i njegovi najveći prethodnici. On je i ovih dana vrlo nervozan, iako igra, kao i mnogi drugi veliki glumci, na proslavi iz počasti — »manju ulogu«.

— Ja sam veliki tremer, imam da kažem svega nekoliko rečenica, ali ja sam sav u toj ulozi. I nisam u stanju ničega da se setim, ni našta da mislim ni sad ni neposredno posle pretstave. Znate, večeras je generalna proba, ali to nisu više kao nekad generalne probe, to su vam male premijere, i moram da se priberem... Vi ćete reći šta sam se toliko uznervozio kad ima da kažem samo nekoliko rečenica — u »Stanoju Glavašu«. O, moji prijatelji, nema malih uloga, ima malo igre. Pokojni Gavrilović je jednom u prelazu rekao nešto sasvim uzgred što sam ja uhvatio i zapamtio za uvek, a to je: »Teže je sačuvati svoj umetnički renome, nego ga steći!«

Zora Zlatković je glumačko dete, kći Save Todorovića, i ona je stvarno došla na scenu »čim je prohodala«, a angažovana u beogradskom Narodnom pozorištu samo godinu dana posle svoga muža Aleksandra Zlatkovića. Ona je došla za stalnog člana iz gimnazije, dok je njen muž došao »iz bakalnice«, kako on to sam ističe, pošto je pre pozorišta služio kao šegrt.

Ona je počela kao i većina mladih glumica ulogama ljubavnice, ali kad je videla da nema uspeha u tom domenu, prešla je na karakterne uloge i tu našla svoj životni umetnički put.

— Moj je san bio da igram u Margaretu Gotje, iako nisam imala nikakvih uslova za to. Uostalom svaka mlada glumica htela bi da bude prvo Julija. Kad nisam uspela, patila sam mnogo... Ali, tu je bila divna Zorka Todorovićka koja mi je pritekla u pomoć i osvestila me. Ona mi je dala prve pouke, kako da igram, kako da obradim ulogu. I uvek mi je govorila da je svaka uloga ozbiljna i važna »makar bila i od pola tabaka«... Sećam se prvih proba. Ja čitam svoju ulogu, a ona ćuteći vuče olovkom ispod svake reči koju treba da naglasim... Pomaže mi krišom, diskretno... Pada mi danas napamet i jedna za mene nemila uspomena, ali koja mi je koristila celoga veka. Bila je proba na kojoj je tumačena jedna od Todosić kinih glavnih uloga. Neko je odnekud doneo na probu neki francuski žurnal, i ja, kao mlada devojka, naravno, brzo dograbila i počela da ga prevrćem. Todosićka se digla i rekla: »Vrla žalosno da jedna mlada glumica čita časopise dok se tumači uloga...« Ja sam se užasno postidela, i otada sam vazda bila disciplinovan član na svakoj, makar i najmanjoj probi, sve jedno čija ona bila. I tako sam imala prilike da mnogo naučim.

Ceca i Nigrinova umrle su 1908, ali su ostale Todosićka i Persa Pavlović. Persa je bila majstor da nas pouči u narednom repertoaru: kako ga govorimo, kako da se obučemo, kako da hodamo u opancima. One su bile za nas glumačka škola... Ti stariji glumci i glumice bili su vrlo često sa nama preterano strogi, ali devedest od sto znanja kojim danas raspolažemo naučili smo ne iz knjiga, nego od njih, ma da su često i najveći među njima bili bez ikakve škole kao što je bio slavni Toma Jovanović, koji je bio brica.

Rediteljima je u to vreme bilo vrlo teško, jer su za sve imali sami da se brinu i za sve da snose odgovornost. Dramaturzi, direktor drame, nekada se nisu ni malo interesovali za samo pripremanje komada. Tek su o tome počeli da se brinu Milovan Glišić, Zmaj i Dragica Janković, koji je pod uticajem pretstava koje je video u Francuskoj —Molijera, vaskrsao kod nas Steriju počeo lično živo da se interesuje za svaku režiju.

Nada Riznić takođe je glumačko dete. I otac i majka su joj putujući glumci: Svetislav Ranković i Mila Ranković — Ilićić (Kći Fotija Ilićića, dugogodišnjeg upravnika putujućih družina; njegov je sin Ljubiša Ilićić, ujak Nade Riznić, danas je član pozorišta u Novom Sadu). Nada Riznić je sada član Jugoslovenskog dramskog pozorišta.

— Šta sam ostavila u Narodnom pozorištu? Celu svoju mladost... Ovo je sada jesen. Kad je došao upravnik da mi saopšti da je to poslednja pretstava koju igram u Narodnom pozorištu, jer sam izabrana za Jugoslovensko dramsko nisam znala šta pre da radim, da li da se radujem visokoj počasti koja mi je ukazana izborom za ovo centralno pozorište, ili da plačem od tuge što napuštam ovu dragu kuću... I ja sam i plakala i smejala se... U Narodno pozorište došla sam 1921, prva uloga mi je bila u Đakozovom komadu »Kao lišće«, a poslednja u »Otelu«, kao Emilija...

Bilo je mnogo velikih uloga i velikih glumaca s kojima sam igrala povremeno ili stalno. Imala sam u svojoj glumačkoj karijeri kao Julija tri Romea, među kojima je bio najčešće Dobrica. On je igrao sa ogromnim uspehom Romea i u starijim godinama, jer je publika verovala više njegovim rečima nego rečima daleko mlađih glumaca...

Ono što mi je bilo najdraže u Narodnom pozorištu to je ta ljubav koja je postojala nekad između starijih i mlađih glumaca. Sećam se dragog Čika Gine koji je plakao kao dete zbog moje igre u »Golgoti«... i svoga straha kad je stara Štrocijeva jednom gostovala i pred pretstavu mi rekla: »Drago moje dete, ako biste bili dobri da mi pomognete, ja sam ostarila pa već zaboravljam uloge...« Za celo vreme igre, dok sam joj suflirala reči koje sam prvo ja hvatala od suflera, više sam drhtala nad njenom ulogom nego nad svojom, iako sam imala uporedo sa njom da igram. I sada osećam njeno stezanje ruke kad god bi zapela: da joj »dobacim« reči.

Mata Milošević je izašao iz prve ozbiljnije glumačke škole kod nas.

— Prvi moji učitelji su Gavrilović i Pera Dobrinović. Ono što su nam kasnije doneli hudožestvenici u svojoj sjajnoj igri u raznim komadima, Pera nam je već ranije instiktivno bio nagovestio. On je bio prethodnik scenskog realizma, koji mi danas svesno nastojimo da postignemo. Narodno pozorište bilo je decenijama rasadnik svih velikih umetničkih snaga, ali u isto vreme i prikupljač, bar u Srbiji. Ono je uvek davalo pa i danas daje...

Nije nama bilo ni malo lako da pređemo iz Narodnog pozorišta u ovo (Mata Milošević je član i reditelj Jugoslovenskog dramskog pozorišta) ali smo osećali da je viša potreba i došli smo nas nekoliko: Strahinja, Nada, Paranoska, Drnić, Živanović, ja... Mi igramo ovde, radimo predano i iskreno kao i tamo, ali su naše simpatije i tamo. Svaki uspeh Narodnog pozorišta raduje nas kao da smo još tamo.

Zatekao sam na sceni pri kraju ili u punoj snazi, mnoge velike glumce. Učio sam mnogo od njih i oni su me sami mnogo koje čemu u umetnosti pozorišnoj naučili. Ali, najsjajnije od svega bio je njihov očinski, prijateljski odnos prema nama. Sećam se jedne scene između mene i starog Gavrilovića, koju, sem nas dvojice, niko nije primetio, a koja je bila čitava drama u drami. Igrao sam prvi put ne scene između mene i starog Gavrilović, po običaju, nije bio naučio dobro ulogu, ma da je glumio božanstveno — kao da zna napamet svako slovo. Scena je takva da ja treba da klečim pokraj njega. Govorim ja, dolazi na njega red da govori, a on ne zna! Ja živ premro. Čujem dobro suflera, a vidim i osećam da on ne čuje. Zaboravljam na svoju ulogu i hteo bih da mu pomognem. Ali, ja sam samo »đače iz glumačke škole«, a predamnom sedi Stari Gospodin! — jedan od najvećih glumaca. Kako da se usudim i »dobacim« mu? Šta će biti ako sam se ja prevario, ako ovo nije neznanje njegovo nego neka njegova **pauza?** Ali, sufler sve glasnije viče, tako da se ja plašim da i publika ne primeti. I, trenutak dva još, i ja se rešavam — dobacim, a stari majstor, kao da ništa nije bilo, tako vešto »tera dalje« i glumi s takvim žarom da sam ja jedva došao sebi da se »vratim« u svoju ulogu...

Milivoje Živanović je glumac koji je počeo od »najmanjeg« i odmah zaželeo »najveće«. Igrao u malom Lanerovom pozorištu kod »Takova«, ali stalno obigravao oko Narodnog pozorišta i sebi govorio: »Milivoje, otsad pa za deset godina ti moraš ući u ovu veliku kuću — Narodno pozorište.« I tako se desilo. Pošto je još deset godina lutao po unutrašnjosti od pozorišta do pozorišta, 1932 postao je član Narodnog pozorišta. Danas, je i on član Jugoslovenskog dramskog pozorišta.

— Počeo sam svoju glumačku karijeru ustvari 1919 pod upravom Lanera, ali kad je ovo pozorište preuzeo Čvrga, otpustio me je kao neupotrebljivog. Lutao sam posle toga dok me nije našao Nušić u Lipiku. Tu sam kod Mikice Spasića igrao Nušićev »Deto«. Nušić je bio tu, na lečenju, i režirao komad. Svideo sam mu se. Kad smo se našli u Beogradu poslao me je Risti Odaviću a ovaj me uputi Brani Vojnoviću u Novi Sad.. Rakitin je imao najviše uticaja na mene kao editelj, a od glumaca Dobrica i Pera Dobrinović. Dobrica me je naučio kako da koristim u igri svoj temperamenat i nerv, Dobrinović kako da uprostim ,da oplemenim svoju igru...

Ljubiša Jovanović, počeo je glumu u Šapcu, odakle je došao u Narodno pozorište za honorarnog člana, ali je brzo počeo da osvaja repertoar najvećih glumaca onoga vremena. Posle je otišao u Zagreb i tamo bio sve do rata, kada se ponovo vratio u Beograd. Za vreme Narodnooslobodilačke borbe otišao je u partizane. Danas je on najistaknutiji član srednje generacije Narodnog pozorišta.

— U prvim danima divio sam se velikim glumačkim snagama, ali u isto vreme video strahovitu nebrigu za jedan sistematskiji rad sa mladima. Mladi naraštaji bili su prepušteni sebi ili pojedincima — starijim glumcima, koji su mogli da im budu učitelji u igri, ali ne i potpora za njihov bolji materijalni položaj, — položaj mladih. Ja sam imao 15 dinara od pretstave, maksimum 25 dinara. Imao sam utisak da sam došao u veliki dramski teatar, a u isto vreme u jedno anarhično stanje koje je, naravno, bilo uslovljeno ondašnjom društveno-političkom savremenošću, čija se anarhičnost odražavala i na pozorištu. Anarhičnost, nepoštenje, protekcijonaštvo bilo se uselilo u to vreme i u ovu kuću... Osećao se strašan jaz između nekih takozvanih prvaka i mladih glumaca. Rezultati su postizavani stihiski i spontano, a nikako ozbiljnom studioznošću. Veliki talenti kao što su Dobrica, Ginić, Gavrilović, Sava Todorović svojom velikom umetničkom individualnošću, držali su beogradsku dramu na zavidnoj umetničkoj visini kad bi sami bili na sceni, inače... bilo je u tom vremenu strašnih padova...

Neko vreme bio sam u inostranstvu na studijama, a onda sam dobio angažman u Zagrebu, u kome sam glumio sve do 1940. Moj povratak bio je uslovljen tadašnjom mutnom političkom situacijom, koja je proisticala iz zloglasne politike Cvetković—Maček, a pre njih politike Stojadinovića i Jevtića. Njihovi režimi udarili su pečat čisto fašistički na celokupan život, pa i na pozorište. To se najstrašnije odrazilo na samom bezidejnom glupom repertoaru, ili nazadno idejnom-fašističkom, koji je tada bio počeo da zahvata i beogradsko Narodno pozorište. Repertoari su obilovali glupim bulevarskim komadima, pikanterijama, ljubavnim trokutima i tome slično. To je godilo ukusu vladajuće buržoazije... ali ne i ljudima koji su znali šta je umetnost. Zato su u to vreme pozorišne sale bile prazne. Jer narod nije hteo takav repertoar..

Došao je slom, napuštam Beograd, i 1944 vraćam se ponovo u njega kao borac naše slavne Narodnooslobodilačke vojske...

Pre rata glumac nije ni izdaleka bio cenjen, kao što je to danas slučaj sa glumcima. Ti vlastodršci imali su svoja nazadna reakcionarna shvatanja o umetnosti uopšte, pa se to shvatanje odražavalo i na pozorišne trudbenike. Materijalna strana glumca, koja uslovljava svakako njegovo umetničko stvaralaštvo, bila je nesigurna i nestalna. Danas je glumac cenjen kao prvi umetnik socijalističke domovine, koji svojom umetnošću doprinosi materijalnoj i kulturnoj izgradnji i formiranju ljudske svesti našeg novog socijalističkog čoveka. I naša narodna vlast, i naše rukovodstvo i naša Partija visoko cene našu glumačku umetnost kao i umetnost uopšte, a na taj način i glumce. Od oslobođenja na ovamo pružena je pozorišnoj umetnosti, a time i glumcima najbolja materijalna baza, čime je uslovljen i nesmetan umetnički razvoj i mlađim i starijim glumcima.

Siniša PAUNOVIĆ

Stara zgrada Narodnog pozorišta u Beogradu

Septembarski brojevi naših književnih časopisa

Septembarski brojevi naših književnih časopisa donose nekoliko odlomaka iz neobjavljenih romana ili dužih pripovedaka, koji nagoveštavaju da će se uskoro, možda već u toku iduće godine, veći broj naših pripovedača pretstaviti čitalačkoj publici svojim prvim romanima. Takvi obimniji poduhvati na području romana, poeme ili drame, koji se poslednjih meseci zapažaju na stranicama naših časopisa, svedoče o nesumnjivom napretku i umetničkom sazrevanju naših pisaca i otvaraju nove perspektive našoj savremenoj literaturi.

Poslednji brojevi časopisa pokazuju još uvek neke zajedničke nedostatke: sve vidniji nedostatak kritičkih osvrta, nesiguran kriterijum u izboru pesničkih priloga, nedovoljna aktuelnost materijala, površno i retko registrovanje značajnih kulturnih i društveno-političkih zbivanja u našoj zemlji i u svetu itd.

КЊИЖЕВНОСТ

U septembarskom broju »Književnosti« ističu se, kao obimniji književni poduhvati, odlomak iz neobjavljenog romana Novaka Simića i početak jedne duže pripovetke Mihaila Lalića, koju će časopis donositi u nastavcima.

Novak Simić istakao se još pre rata kao darovit pripovedač i pisac romana; veći deo svojih radova, sabranih u tri knjige, ponovo je štampao posle oslobođenja. Koliko se može suditi po objavljenom odlomku, u svome novom romanu »Zid mladosti« on se sve više približuje realističkom izrazu, oslobađajući se izvesnih morbidno-psihologističkih primesa svoje predratne proze i svoga ranijeg folklorno-naturalističkog načina pristupanja stvarnosti. Izgleda ipak da su pojedine situacije i ličnosti (lik Marka Miškovića, koji se, po povratku iz rata 1918, skrhan tegobama i moralnom bedom koju svuda zatiče, odaje piću i propada) obrađeni dosta površno i konvencionalno.

Pripovetka »Svadba«, koja se širinom zahvata i kompozicijom približuje složenijim oblicima istoriskog romana ili hronike, ukazuje na nove razvojne mogućnosti Mihaila Lalića, jednog od najdarovitijih savremenih pripovedača, i potvrđuje njegov dar impresivnog i psihološki produbljenog umetničkog transponovanja složene građe iz Narodnooslobodilačkog rata, njegovo živo i pouzdano osećanje razgovornog jezika i dijaloga, kao i svež, pesnički bogat i živopisan izraz.

Skoro svi naši časopisi obeležili su dvestogodišnjicu Geteovog rođenja člancima o velikom nemačkom pesniku. Među njima se ističe, sigurnošću umetničkog suda i pravilnom marksističkom analizom, članak Borisa Ziherla, napisan za 7—8 broj slovenačkog časopisa »Novi svet«, koji »Književnost« prenosi u svome septembarskom broju. Ovaj članak svakako će doprineti da se rasvetle izvesna pitanja, koja su u nekim člancima o Geteu načeta u jednom od prošlih brojeva »Mladosti«, na primer i da se koriguju izvesne proizvoljne formulacije i postavke o društveno-ideološkoj suštini Geteovog dela.

»Književnost« je objavila i tečne, znalačke prevode Geteovih stihova od Velimira Živojinovića.

Članak Živana Milisavca »Srpski pokret Četrdesetosme u književnim delima savremenika«, objavljen u istom broju »Književnosti«, prikazuje, na osnovu zanimljive i obimne građe, kako je Četerdesetosma, »i pored nesrećnog razvoja i tragičnog završetka... bila surova ali uspešna škola za mlado srpsko građanstvo«, koja je »jednom za svagda zbrisala politiku poslušnosti i odanosti bečkom dvoru«.

Većina pesnika štampanih u ovom broju »Književnosti«, (Risto Tošović, Antonije Marinković, Slobodan Marković) pretstavnici su nove, najmlađe pesničke generacije, koja sve brojnije i sve sigurnije zauzima svoje mesto na stranicama književnih časopisa.

Rubrika prikaza i beležaka u »Književnosti« dosta je živa, ali još uvek ide po perifernim pitanjima i događajima, ne zahvatajući, kada se radi o novim knjigama, na primer, one koje su najznačajnije i najbolje. Opsežnije književne kritike gotovo i nema; jedino je, izgleda, ustaljena pozorišna rubrika.

Među kraćim prilozima privlači pažnju osvrt na knjigu »Puškin na jugu« od sovjetskog pisca Ivana Novikova. Ova knjiga, pisana konvencionalnim i banalnim novinarsko-feljtonističkim stilom, površno i u krivoj svetlosti prikazuje pojedine događaje iz Puškinova života. Pisac osvrta (B.D.) zadržava se naročito na onim pasusima gde Novikov izlaže i tumači proizvoljno i krivo Puškinov interes za naše ljude i našu istoriju. Ovakvih kritičkih beležaka, makar i sasvim kratkih, o našoj prevodnoj literaturi, trebalo bi da što više donose naši književni časopisi. O našoj izdavačkoj delatnosti malo se diskutuje u štampi, i mnoge loše knjige, naročito iz prevodne literature, prođu nezapažene, ili se (toga je do pre godinu-dve još uvek bilo), naročito ako su sovjetske, o njima napiše konvencionalan i kvazi informativan prikaz.

REPUBLIKA

»Letopis Matice Srpske« ističe se već od pre nekoliko godina svojim nastojanjem da ostvari saradnju pisaca iz svih naših republika, pružajući time primer ostalim časopisima, koji tome pitanju ne poklanjaju uvek dovoljno pažnje. U ovom broju »Letopis« objavljuje odlomak iz knjige »Zapisi iz Oslobodilačkog rata« (III knjiga) od Rodoljuba Čolakovića, i pesmu »Pesnik i zemlja« od Šukrije Pandža.

Među proznim prilozima nalaze se dve pripovetke: »Prvi dan« od Božidara Kovačevića, zanimljivo i lako pisana, pomalo površna i konvencionalna u diferenciranju tipova i slikanju situacija, i »Suparnici« od Srbislava Todorovića, koja nagoveštava izvestan dar za satirično-humoristički žanr.

U književnom pregledu Krešimir Georgijević piše o Veljku Petroviću kao proznom piscu, nastojeći da se ne zadrži samo na okviru koji pružaju dve nedavno objavljene knjige pripovedaka Veljka Petrovića, već da »od njegove obilate književne delatnosti zahvati koliko se može šire«. Opširno izlažući društveno-političke prilike od 1905 do danas, u kome se razdoblju prostire književna delatnost Veljka Petrovića, Georgijević je premalo pažnje poklonio analizi umetničkog postupka pisca; književni sud o Veljku Petroviću nalazi se, preciznije formulisan, u svega nekoliko rečenica na kraju ovog inače opširnog članka.

Književna i kulturna hronika »Letopisa« dosta je štura, kao i u većini drugih naših časopisa.

ZORA

Svoj septembarski broj časopis »Zora« posvetio je u celosti tridesetogodišnjici revolucionarne borbe Saveza komunističke omladine Jugoslavije, pružajući time primer ostalim omladinskim časopisima, koji ovu godišnjicu većinom nisu ni spomenuli, kako treba da čuvaju i održavaju svoj omladinski karakter i duh, koji se često gubi iza nasilnog uspinjanja ponekih star-malih pisaca da raspravljaju o svakojakim teškim i zamršenim pitanjima. Pesme, pripovetke i članci, objavljeni u ovom broju, govore o borbi omladine Jugoslavije za slobodu, o njenom herojzmu u revoluciji, o njenim naporima u izgradnji, o svetlim likovima omladinaca-heroja Oslobodilačke borbe.

Pri obimnom poslu oko redigovanja ovog jubilarnog broja svakako da nisu svi prilozi mogli biti na potrebnoj umetničkoj visini. Ipak nije trebalo uvrstiti u broj n. pr. ovakve stihove:

Mi treperimo od radosti
Što stvaramo djelo:
pjesmu mladosti itd.
— — — — — — — — — —
U to čvrsto vjerujemo i sigurno znamo,
jer mi to ne damo.
— — — — — — — — — —
Mi se za bolji život
borimo,
i novim gromkim jezikom
govorimo

tim pre što je njihov pisac (Šukrija Pandžo) objavio istog meseca u »Letopisu Matice srpske« jednu daleko uspeliju pesmu i dokazao da ume bolje da piše.

Povodom tridesetogodišnjice SKOJ-a CK Narodne omladine Bosne i Hercegovine dodelio je nagrade mladim piscima i likovnim umetnicima. Nagrađeno je ukupno 23 omladinca, među kojima i nekoliko saradnika »Zore« iz drugih republika.

ЛЕТОПИС

»Republika« u svome devetom broju objavljuje odlomak iz romana »Vranjara« od Ivanke Vujčić-Lašovski, koji je ovih dana izišao iz štampe. Ovaj roman je prvi deo trilogije, koju pisac priprema.

Povodom dvestogodišnjice rođenja pisca »Fausta« Ervin Šinko napisao je sa toplinom i erudicijom ogled o Geteu.

Pesničkih priloga u poslednjim brojevima »Republike« malo je, i bez većih su umetničkih kvaliteta. Odlomak iz poeme »Noć« od Ota Šolca, u kojoj se opisuju zverstva ustaša, sastoji se iz dugog i zamornog niza nezgrapnih, prozaičnih rečenica, poređanih u stihove, sa naivnim ili nategnutim slikama, bez ikakvog ritma i metričkih vrednosti, osim po neke nevešte i nategnute rime. Redakcija »Republike« trebalo bi da se više pozabavi pitanjem kriterijuma u izboru priloga iz naše savremene poezije, koji danas već ne bi smeo da pređe ispod jedne izvesne, još uvek ne mnogo stroge granice.

Povodom ekskomunikacije iz katoličke crkve svih komunista i simpatizera komunizma, Ive Mihovilović izlaže, u opširnom i dokumentovanom članku pod naslovom »Vatikanske retrospektive« ,istorijat one kobne i perfidne uloge koju je »Sveta Kongregacija Univerzalne i Rimske Inkvizicije ili Sveti Uficij« igrala kroz vekove.

Kritika je u »Republici«, kao i u drugim časopisima, nedovoljno zastupljena, i uglavnom ne prelazi okvir kraćih, često i površnih osvrta. Zagrebački časopis mladih »Izvor« već danas pokazuje često više živosti od »Republike«. Za »Republiku«, kao i za ostale naše časopise, pitanje oživljavanja kritike postalo je danas jedan od gorućih problema.

Mladost

I pored pokretanja omladinskih časopisa u svim našim republikama, »Mladost« nije skoro nimalo izgubila od svoje živosti i raznovrsnosti. Naprotiv, pokazuje se stalan priraštaj novih saradnika, naročito među pesnicima, od kojih neki (Stevan Raičković, Ivan Ivanji i dr.) nagoveštavaju istinit talenat. Nasuprot tome, na području kritike može se zapaziti izvesno opadanje u kvalitetu, pa i brojnosti priloga.

Kao centralni omladinski časopis, »Mladost« bi trebalo da ostvari širu saradnju mladih pisaca, kritičara, kao i pesnika i pripovedača, iz svih naših republika. Naročito posle pokretanja časopisa »Polet«, koji je organ mladih pisaca Srbije, trebalo bi da »Mladost« jasnije naznači svoje opštejugoslovensko obeležje.

Ogled Najdana Pašića »Osamdesetogodišnjica Markovićeve objave rata političkom režimu u Srbiji« objavljen u ovom broju »Mladosti«, svedoči o povećanju interesa mladih pisaca za kulturno-istoriske studije. Pored ovog ogleda, »Mladost« donosi i dva članka u prevodu sa ruskog (Lunačarski: »O nasleđu klasika«) i nemačkog (Mering: »Gete na raskrsnici«). Dok ranijih godina u pogledu prevođenja nije bilo uvek pravilnog merila, pa su, pored Lenjina, Gorkog, Timofejeva, ponekad prevođeni, naročito sa ruskog, beznačajni i površni novinarski tekstovi ,u novijim brojevima »Mladosti« zapaža se da je izbor prevedenih članaka strožiji i doslediji, uglavnom orijentisan na najbolje, klasične tekstove.

Feljtonski deo »Mladosti« dosta je živ. Nekoliko napisa inspirisanih klevetničkom kampanjom protiv naše zemlje, doprinose aktuelnosti ovog broja.

Zoran MIŠIĆ

Lice i naličje

Tupa greška. Nastavnik sam maternjeg jezika u jednoj beogradskoj gimnaziji. Juče sam obrađivao pesmu Desanke Maksimović: »Na grobu streljanih đaka«. Učenik je čitao onim dirljivim načinom osetljive dece koji više uzbuđuje nego sama pesma. Sve do poslednje strofe smo čitali bez prekida, nisam dečaka zaustavljao na manjim pogreškama u dikciji, da bi razred prvo osetio pesmu i bio ponet njome; ali dečak je tada pročitao:

Baštovan pomilova travu
na grobu gde ležala je **tupa**
četa dečaka i mladića
i ruka mu zadrhta seda....

Neprijatno se trgnem i odmah kod pogreške zaustavim učenika, on međutim ponovo pročita sa istom greškom. Sad i ja pogledam u čitanku i vidim da zbilja stoji u njoj pridev **tupa** umesto priloga **skupa** (zajedno) kako je pesnik objavio u svojoj zbirci. Zbog ove štamparske pogreške treba, dakle, da svi učenici republike Srbije, sve do novog izdanja čitanke, ili do zajedničkog čitanja sa nastavnikom, ili dok im ne dođe do ruke knjiga »Pesnik i zavičaj« zamišljaju da je četa streljanih đaka tupa i da ne mognu da shvate zašto je takva. Molim vas da ovu ispravku objavite u svome listu koji je prvi pozvan da se bori protiv ovakvih ogrešenja o pesme i pesnike.

S. K.

BIBLIOGRAFIJA

Oto Bihalji-Merin: **Livnica**, pozorišni komad u pet činova sa tematikom iz posleratne izgradnje naše zemlje. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 147 strana, 40 dinara.

Ivanka Vujčić--Laszowski: **Vranjara**, roman. Ova knjiga je deo trilogije, koja će obuhvatiti život jednog ciganskog naselja koje je nestalo, kao i onog kraja u kome je autor proveo detinjstvo, vreme noći rata, okupaciju i prve godine posle oslobođenja. Na kraju je rečnik manje poznatih reči i ciganskih izraza. Izdanje »Matice Hrvatske«, Zagreb, 1949 godine, latinicom, 332 strane, cena 94 dinara.

Gustav Švab: **Priče iz klasične starine.** Za mlade obradio Emil Engelman. S nemačkog preveo Jovan Maksimović. Izdanje »Prosvete», 1949 godine, ćirilicom, 263 strane, cena 32 dinara.

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović, i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 101-9060378
Poštanski fah 327

Odgovorni urednik: Jovan Popović. Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.